

LIBRE PENSÉE · FREIER GEDANKE · FREE THOUGHT · VOLNÁ MYŠLENKA ·

1910

GLASILO SLOVENSKE SEKCIJE SVOBODNE MISLI

Jan.-febr.

Uredništvo in upravnništvo Praga-Vinogradi, Češko. — Ponatis dovoljen le z označbo vira.

C. JEKOVEC:

Morala Svobodne Misli.

(Poročilo na II. sest. S. M.)

I. Uvod.

Spregovoriti nam je o predmetu, čegar važnost je označila naša sekcija s tem, da ga je postavila na prvo mesto v programu letošnjega zborovanja.

Da nam bo mogoče o predmetu govoriti, moramo najpred določiti obseg pojma, ki ga bomo obravnavali.

Morala je praksa etike. Etika je rezultat časovnega spoznanja in teženj dotične dobe. Človek ne misli le radi mišljenja samega, temveč skuša rezultate svojega mišljenja v življenju uveljaviti. Posledica vsega mišljenja, katero more kaka doba proizvajati, so gotovi etični nauki, ki izražajo spoznanje in mnenje dotične dobe. Ideal človeka je, da bi se s svojim življenjem čem bolj približal vrhuncu sodobnih etičnih vzorov. Približuje se jim z izvajanjem etičnih načel. Nauke za posamezne slučaje v življenju, za njih rešitev v smislu etičnih vzorov, nam podajajo moralni predpisi. Življenje ni nič drugega, nego pojavljanje celotne svetovne eneržije v različnih oblikah, in prelivanje te eneržije iz ene oblike v drugo, prehajanje ene eneržije v ožjem smislu v drugo eneržijo, naj se potem krsti te oblike z izrazoslovjem metafizika, mistika, materijalista, pozitivista itd. Zato morala ni nič drugega, kot poskus regulacije človeškega življenja v smislu točasnih etičnih nazorov.

Zato se pojavijo takoj z človeštvom tudi različni sistemi moraličnih predpisov. Tudi delitev dela se pojavi na tem polju takoj, čim se loči duhovska in kraljevska oblast. Prva si pridržuje kot bolj izobrazena, močnejši faktor: zlasti regulacijo spolnih in duševnih eneržij, druga regulacijo eneržij, ki se približujejo že fiziškim silam.

Takoj nastane tudi boj med duhovsko in posvetno strujo, kjer skuša vsaka ovladati in tekmeča podrediti službi svojih interesov. Pojavijo se pa tudi težnje, zopet združiti regulacijo obeh skupin življenjskih eneržij v enih rokah, v katoliški cerkvi, kjer naj bi vstvaril papež na podlagi svoje vesoljne cerkve in njenih etičnih vzorov s pomočjo morale, ki daje predpise za vse v življenju, na svetu **Božjo državo**.

Ta dualizem med versko in posvetno moralom traja do danes.

Obe skupini imata gotove značilne poteze, ki so logična posledica različnih stališč, različnih etičnih idealov.

Vsaka vera ima svoji vsebini primerno moralom. V kolikor bomo v današnjem razmotrivanju govorili o verski morali, bo to morala one cerkvene organizacije, ki za nas pride v poštev, katoliška morala.

V skupini posvetnih moralom imamo toliko raznih moralom, kolikor je bilo oz. še nastane skupin. S početka imamo opraviti med njimi z moralom političnega značaja, dokler je v javnem življenju odločilna pred vsem politika, t. j. interesi posameznih skupin. Po nastanku socializma se pojavijo skupine s socialnim značajem, ki povdarjajo moralom, izvirajočo iz etičnih načel posameznih socialističnih skupin, v katerih se interes kulturne veljave čedalje bolj širi v nasprotju z tendenco, ki je v tzv. politiki težila čisto za omejitvijo takih skupin radi večjega odstotnega deleža privilegijev, pripadajočih na posameznega člana.

Do socializma imamo moralom privatnega lastništva, nastalega na temelju roparskega in barbarskega rimskega prava; ta morala se spreminja v tem okvirju, v kolikor se spreminjajo v okvirju rimskega prava posamezne skupine. V celem ima značaj regulacije *fiziške sile*; nasilje, moč gre pred pravico, to je značilno za štiri glavne skupine te vrste: rimske

poganske dobe, katoliške fevdalne, materijalističnega liberalizma in kapitalizma, ki pomeni popolni moralni bankerot.

Vsled tega se pojavlja v posvetni morali vedno bolj struja, ki skuša regulirati pred vsem *gospodarske eneržije*, morala razvijajočega se socializma z dvema glavnima skupinama: prehodno skupino parlamentarnih socialistov ter revolucionarsko skupino.

Vsa morala teh skupin ima značaj pristranosti; vsaka skupina ima svojo ekskluzivno moralo. Vsaka postavlja svoje ideale, katerim odgovarja lastna praksa, ki je z vsemi ostalimi v razmerju *nasprotnosti*. Le površen opazovalec življenja bi mogel trditi, da je moralničen predpis le v cerkvenih predpisih, politične struje ga minajo. Temeljito opazovanje življenja nam kaže, da se pod vplivom vsake skupine z gotovimi nazori razvija tem nazorom odgovarjajoča praksa, torej morala, za vse podrobnosti v življenju. Pri presojanju moralne vrednosti takega pojave, skupine itd. je odločujoča edino le praksa, ker ta tvori moralo, teorija, naj bo še tako lepa, ne pride v poštev.

Ker ima pa morala teh skupin, tudi klerikalnih (ki operirajo z navadno politično prakso) popolnoma politične značaj, ker se nasprotnika pristransko obsoja in sebe pristransko hvali, ta način regulacije življenskih sil ni znanstven, še manj pa kulturno ekonomičen in vzdržljiv.

Med vsemi temi skupinami se je pojavila Svobodna Misel, ki že s svojim obstojem dokazuje, da potrebuje vse posvetne skupine osveženja. S. M. je metoda, zahteva svobode mišljenja. Ta svoboda bi pa mogla imeti le v srednjem veku akademični značaj. Dandanes vidimo *dejansko* zvezo med vsemi pojavi življenja, razloček med *javnim* in *zasebnim izginja* vedno bolj.

Zato mora S. M. pomeniti nekaj tudi v tem današnjem kaosu. Ker je morala praksa etike, ima tudi S. M. svojo moralo. Kot je S. M. pred vsem metoda, je tudi njena morala takega značaja. S. M. kot celotni pojav je nastala, kot naravni razvoj zahteva, takoj, ko je posvetnenje družbe povzročilo tako veliko diferenciacijo, da je treba *stvarne* določitve zakonov življenja. S. M. ima namen, da odpravi *pristranost* različnih skupin. Tako ima tudi njena morala namen, da odpravi pristranost skupinskih moral, da namestu njih *preiskuje, določa in razširja* zakone *stvarne* morale. Posamezna skupina vstvarja moralnične predpise na podlagi svojih nazorov. Morala S. M. mora biti stavljena na podlagi *stvarnih* zakonov, tistih, ki veljajo za vse skupine, na podlagi *prirodnih zakonov*.

Svobodna Misel ima torej nalogo, da zbere materijal za *harmonično stavbo posvetne morale*, stavljene na podlagi *razumskega spo-*

znanja, v nasprotju neznanstvene verske morale na podlagi duhovniških predpisov in neznanstvene morale na podlagi teoretičnih in praktičnih strankarjev.

Sv. M. torej ne odvrta pogleda od pojavov, kot strankar, ki naprosto negira pojave, ki mu ne gredo v njegov sistem, ne zavrača nobenega pojave že zato, ker ga vidi pri nasprotniku, nobenega pojave ne smatra že a priori za neumost, nemoralnost itd.

Svobodna Misel jemlje vsak *pojavi življenja* kot *izraz energetičnih razmerij*. Vsak pojav „morale“ naznača potrebo ljudstva. S. M. preiskuje, odkod pojav, kako je skušalo človeštvo potrebo zadostiti, ali je ta način zadostitve škodljiv ali ne, zakaj, in kake spremembe je treba v tem oziru.

S primerom pojasnimo razno stališče, ki ga zavzema v tem oziru verska, strankarska in svobodomiselska morala. Vzemimo npr. spolni nagon. Temu zadoščajo ljudje s spolnim občevanjem. Verska morala nas danes uči, da je spolno občevanje posledica izvirnega greha, hudičevih skušnjav in smrten greh, ker ga Bog prepoveduje. Morala meščanske stranke uči, da je spolno občevanje škandal, če — te kdo vidi, sicer pa je takšna „potreba“, da daje državno regulirati prostitucijo in širiti sifilis; svobodni mislilec bo pa iskal moralne zakone v tem oziru nekako na ta način: spolno občevanje moramo smatrati kot poskus zadoščenja spolnega nagona; treba je preiskati načine, kako si človek skuša pridobiti to zadoščenje, ter *posledice* teh načinov. Moralno bo tisto zadoščenje, ki človeku ne škoduje, temveč koristi (indiferentnih pojavov v *živi* naravi sploh ne more biti); v interesu morale je to, kar ljudi seznanja s koristnim in jih nauči, da se znajo varovati škodljivega itd.

Vsemino še en primer: *post*. Post igra v verskih moralničnih predpisih veliko vlogo. Cerkev pri nas uči, da se moramo postiti zato, ker ona tako uči in ker je Bogu tako všeč. Posvetne morale so vzgojile doslej ljudi, zlasti pod vplivom surovega materijalizma tako, da je edino stališče človeka brez cerkveno ali moderno moralnične t. j. higijenske vzgoje napram postu edino le — gorostasen smeh. „Kdo neki govori dandanes še o — postu, ko človek na svetu tako nima nič drugega, kot dobro pupico in papico“. — Svobodni mislilec bo to vprašanje morale, t. j. regulacije svojih eneržij, reševal tako le: Postne predpise imamo že od nekdaj v zgodovini. Ker vemo, da tvorijo prvotno podlago verskih predpisov higijenski oziri, bo imel mogoče tudi post higijensko, t. j. moralnično vrednost. Res, če opazujemo življenje, vidimo, da si živalsko in človeško telo za časa najhujših kriz v boleznih naloži post. *Post* ima torej za *prebavno* stran našega organizma pomen odpočinka in oddiha, kot spanje za možgane, smrt za življenje, zima

za drevje itd. In zopet bo S. Misel v tem oziru imela za moralne predpise higijenske predpise.

II. Verska in posvetna morala.

Kaj razumemo pod versko moralo, smo že omenili. Posvetno moralo bomo imenovali v nasprotju z versko in dosedanjimi strankarskimi oblikami posvetne morale ono moralo, katere stavba je naloga nepristranske Svobodne Misli.

Da nam bo jasna razlika med obema, primerimo, kako reši ena in druga posamezne točke, ki jih je treba vpoštevati pri vsaki morali, obe nekoliko medsebojno primerimo.

Značaj morale. Morali daje značaj njen temelj. *Verska* morala temelji na *zapovedih, grožnjah in obljubah Boga*, t. j. tistih, ki njega na zemlji zastopajo. Na vprašanje našega razuma: *Zakaj* moramo storiti to in ono, *zakaj* to in ono opustiti, odgovarja verska morala: *Ker Bog tako hoče*. Že ta temelj je popolnoma zagrešen. Boga uči cerkev kot osebo, ki daje zapovedi z njenim posredovanjem. Nevarnost tega cerkvenega nauka tiči v tem, ker je vsled njega cerkev ob enem *izvrševalni* in *nadzorovalni* organ, ne le za vernike, temveč tudi za sebe. Zato vidimo v zgodovini, da je delovanje cerkve v svojih zadnjih posledicah vedlo vedno k absolutni demoralizaciji. Drugače tudi ni moglo biti: *interesi cerkve so postali identični z božjo voljo*; ker je vse greh, kar je proti božji volji, je greh vse, kar je proti posredovalcu te božje volje, proti interesom cerkve. *Interesi cerkve so postali merilo za moralnost ali nemoralnost dejanj*.

Posvetna morala temelji na *neposrednem razmerju človeka k dobremu*. Človek spoznava kaj je dobro in vrši to zaradi tega spoznanja. *Dobro je to, kar je človeku koristno*, to je aksiom vseh moral, ki so se razlikovale med sabo le po nazoru, da je pod *koristnim* razumela vsaka skupina nekaj drugega. Stvarnega merila za dobro, koristno človeštvo tako dolgo ni moglo imeti, dokler ni spoznavanje prirode omogočilo meriti enega pojava za drugim okrog nas. Morala Sv. Misli ima za nalogo, da določitev teh razmerij poišče še glede človeka. Do sedaj je ljudstvo čutilo le različne posledice raznih dejanj, ter tem rezultatom dajalo etiketo moralnosti ali nemoralnosti v tem razmerju, kolikor in komur je bilo to v korist ali škodo. Ljudstvo pa ni poznalo *vzročne zveze*. Zato je moralo biti napram tistim pojavom, ki so se ga tikali naj bolj posredno, več ali manj *pasivno*. Morala S. M. postavi pa človeka v neposredno razmerje z dobrim, t. j. koristnim s tem, da ga nauči *spoznavati zakone*, po katerih se vrši življenje. Vsak posameznik dobi s tem *odgovornost* za svoja dejanja, ker je

dobil s poznavanjem zakonov *možnost*, te zakone izvajati. Človek je s tem v neposrednem razmerju z dobrim i glede *aktivnosti, spoznanja, odgovornosti in posledic*.

Vsled teh dveh bistveno različnih temeljev, je tudi *značaj* verske in posvetne morale bistveno različen.

Značaj verske morale. Ta morala je predvsem *neekonomična*; osebnega Boga, kakoršnega uči cerkev, ni videti. Njegovo voljo oznanja duhovnik, *posredovalec* med tistim, ki baje predpise daje, in med vernikom, ki jih izpolnjuje. Cerkev sicer hoče ljudem natveziti, da so nekateri njeni versko moralni predpisi človeku že od boga dani kot prirojeni. Zlasti tzv. *vest*. Toda vsa njena praksa priča, da pri gorenji trditvi govori vedoma ali nevedoma neresnico. Čemu pa potem spoved, misloni, oznanjanje vere med divjaki itd., čemu sploh vsa duhovščina, ki hoče biti s svojo cerkvijo ravno varovateljica vsega javnega in zasebnega življenja. Noben versko moralni zakon ni človeku prirojen. Pač pa so ti zakoni take vrste, da jih je treba ljudem vedno in vedno na novo vbijati v glavo, izsiljevati njih vršitev z neprestanimi grožnjami. To je čisto naravno: ti zakoni se spreminjajo nalik barometru, kot se spreminjajo interesi cerkve. Zato mora stati med njih izviro, „bogom“, cerkev, med to in vernikom, duhovnik. Ker pa vsak posredovalec velja provizijo, tudi katoliški svet mora za svojo moralo plačevati dvojno provizijo: cerkvi in duhovščini, duševni in gospodarski davek.

Verska morala je vsled svojega temelja *avtoritativna*. Ker bog svojo voljo izraža le po cerkvi, ki je edina posredovalka, imajo njeni predpisi absolutno veljavo. Vernik jih ima le izpolnjevati, ker „bog tako hoče“, vernik nima pravice natančneje razmišljati, če je še kak drug vzrok, *zakaj* naj bi to in ono vršil. Kadar bog izreče po cerkvi svoje mnenje, potem sploh vsako nadaljnje razumsko iskanje ni le odveč, temveč greh.

Dalje je ta morala *aprioristična*, t. j. cerkev da predpise, in po njih se mora življenje ravnati, v te predpise vsiliti in stisniti. Cerkev zahteva, naj bi se razmere ravnale po njenih predpisih. Priziva zoper nje ni.

Deduktivna je, ker sklepa od svojih glavnih nazorov na posamezne slučaje. Nevarnost tiči v tem, ker so njeni temeljni nazori, nastali v davnih časih in popolnoma tujih razmerah nevarni po svojih gospodarskih, socialnih in kulturnih posledicah, če se jih hoče izvajati danes.

Iz te lastnosti sledita nadaljnje: *dogmatičnost* in *dualističnost*. Ker so nastali njeni versko moralni predpisi na temelju verskih nazorov, ki so dobili značaj dogem, je tudi verska morala dogmatična, to je, okostenela in nespremenljiva. Če se socialne razmere še tako spre-

mene, če te razmere silijo človeka še tako v tako ali tako dejanje, greh ostane, in naj se svet podere, ker cerkev tako uči.

Vsled te dogmatičnosti verske morale, je nastala *dualističnost*: cerkev ima svoje dogme o grešnosti sveta, vzor ji je devištvo, pasivnost, otopelost, uči hrepenenje po drugem svetu. Tem nazorom odgovarjajo njeni *moralni vzori in predpisi*. Toda življenje je močnejše, kot njeni nauki, zato je povzročila njena morala v kulturnem svetu *največjo hinavščino*. Vse hlina na zunaj tako življenje, kakoršnega v resnici nikdo ne živi, če le more, in to samo zaradi nevzdržljivih versko-nravnih predpisov. — Ta posledica je žal za tzv. krsčansko kulturo tem osodepolnejša, ker tisti, ki so se *razumsko* razšli s cerkvijo, že niso spoznali *bistva* posvetne morale in njene važnosti ter presojujejo *pojave* zlasti na polju spolnosti in psihoenergetike vse še s stališča nrvstvenih nazorov, kakoršne je vcepila v meso in kri človeštvu kat. cerkev. S tega stališča presoja tudi država v svojih zakonikih vsa ona dejanja, za katera ji ni dala merila politična ali gospodarska skupina, ki jo je ustanovila.

V versko-cerkveni morali vidimo zato pojav, ki bi bil smešen, če bi ne bil tako kulturno škodljiv, da so *oznanjevalci* te verske morale sami *prvi*, ki se *te morale ne drže*, tisti ljudje, ki se kot strupeni vržejo na vsakogar, ki moralnosti in svetosti te njih morale — ne priznava.

Socijalno najnevarnejša lastnost verske morale je njena *negativnost*. Ker je vse *telesno* in *posvetno greh*, kot uči *široke* sloje, je s temi nauki pokvarila vsako aktivnost ljudstva. Ljudstvo je negativno v javnih in zasebnih zadevah, nezmožno *samopomoči*. Ta lastnost verske morale je vzela človeštvu za cela stoletja zmožnost rabiti to, kar človeka loči od živali: *voljo* in *razum*. Ljudstvo je naravo *zaničevalo*, namesto da bi jo bilo *opazovalo* in *ovladalo*. Isto se godi še danes zlasti glede spolnosti pri vseh slojih, ker je razvitek prišel tako daleč, da ima cerkev moralne predpise sicer za vse, pa v praksi ne več moči, da bi jih obveljavila, ter ovladuje iz že pred navedenega vzroka dandanes *na polju praktične morale* skoro edino še spolnost; večinoma je danes moralno življenje in življenje po cerkvenih nazorih in predpisih o spolnosti pojem, ki se krije.

Verska morala je seveda tudi *razredno-interesna*. V praktičnem življenju pride v poštev le morala onih verskih skupin, ki imajo svojo eksekutivo za to moralo: *cerkveno organizacijo*. Ta pa postane vedno iz same sebe *gospodarsko podjetje* duhovniškega stanu, ki bojuje vedno boj z posvetnimi skupinami za podreditev ene drugi. V slučaju cerkvene zmage ima njena morala znak duhovniškega interesa,

če pa cerkev podleže ali mora delati kompromise, je tudi njena morala v interesu cerkve ter vodilnih krogov one skupine, ki je cerkev prisilila h kompromisu. Ta značaj imajo vsi moralni predpisi socijalnega načaja. Npr. o tatvini: cerkev je te predpise dala edino le z ozirom na državo, katera je izvedla gospodarsko organizacijo na podlagi pravnega rimskega pojma o zasebni lasti. Cerkev je s temi na ki držala na uzdi mase, da se niso uprle plemstvu ter mu ugrabile tiste zemlje, katero so same obdelovale. Le na podlagi cerkvene morale je bilo mogoče to ogromno odiranje ljudstva skoro 2000 let od plemstva, med katerim je duhovno plemstvo zavzemalo odlično mesto.

Čeprav je *umor* po cerkvenih predpisih smrten greh, se cerkev ni prav nič bala greha, kadar je bilo treba političnega umora v njenem interesu.

Jeza je smrten greh; *sveta jeza* je dovoljena; ker je vse, kar je za cerkev dobro, sveto, je vsaka jeza njenih ljudi dovoljena in upravičena. I. t. d.

Razvitek verske morale je mogoč le v *skokih*; v okvirju posamezne cerkvene skupine se giblje sicer dogmatična morala, kot se spreminjajo interesi dotične cerkve. Napram vsemu izven tega interesnega kroga ima verska morala dogmatičen značaj. Verska morala se spremeni le v toliko, v kolikor nastanejo nove cerkve, nove sekte, in ta morala pomeni razvitek le v toliko, v kolikor pomeni nova sekta ali cerkev razvitek napram stari cerkvi.

Posledice značaja verske morale na značaj vseh onih, ki žive v njenem ozračju odgovarjajo popolnoma lastnostim morale. Verska morala povzroča na ljudeh svojega vpliva sledeče lastnosti v raznih nijansah in sestavah: *pasivnost* značaja mora nastati vsled avtoritativnosti in posredovalnosti verske morale; če za človeka misli in ugiba božjo voljo posredovalec duhovnik, človek ne more biti aktiven. To lastnost so rabili posvetni in duhovski vladarji ter plemenitaši, da so „regulirali“ t. j. zasuznjili in potlačili spočetka svobodne barske narode. — *Nestrpljivost* je edino mogoča posledica morale, ki uči, da živimo za oni svet, in to po edino pravih naukih cerkve. Ta lastnost je pobila na stotisoče krivovercev s katoliškim mečem, uničuje pa še vedno na milijone srečnih ljudi z jeziki, denunciacijami tercijskih bab v krilih in hlačah. — *Okostenelost* je značilna poteza v značaju vseh vernih zlasti katoliških narodov in držav, kot posledica praktičiranja dogmatičnih moralnih naukov. — *Degeneracija* mora slediti na moralno prakso, v kateri je izginilo za merilo vsakoršno vpoštevjanje higijenskih pravil, kjer odločuje le volja in mnenje bogatih posredovalcev, ki mora vsled degeneracijskega vpliva bogastva dobiti nase znake degeneriranja. — Za verno po cer-

kveno-moralnih predpisih živečega človeka je značilna vedno tudi moralna pasivnost, ker ga vodi vedno le *vest*, mesto *zavesti*. Vest ni drugega kot vsota v preteklosti doživljenih osebnih in družabnih sugestij.

Značaj posvetne morale zopet odgovarja temelju iste. Svobodna Misel ima podati človeštvu moralo, ki ima veljavo za vse, ki temelji na dotodaj spoznanih naravnih zakonih. Zato je njena morala pred vsem *stvarna, pozitivna*, kot so stvarni ti-ti zakoni, ki veljajo v naravi, ker se vrše strogo po zakonu o *vzročnosti* (zakon o vzrokih in posledicah).

Morala Svobodne Misli ima zato tudi *merilo* za presojanje moraličnosti dejanj, pridobljeno iz spoznanih naravnih zakonih. To merilo tvori zakon o ohranitvi eneržije ter izravnoteženju. Življenje je v ravnotežju le, če poraba eneržije ne presega izdatkov. Le tedaj dejanje ne škoduje, če odgovarja temu zakonu. Spolno občevanje npr. je le tedaj moralno, če človeku ne škoduje. Po pravilih cerkvene morale živečega človeka, ki je nagnjem na sušico, v zakonu nebo prav nič pekla vest, če spolno občuje. Nam pa higijena pravi, da to dotičnika slabi in pospešuje razvitek tuberkuloze, zato je tako dejanje škodljivo, torej nemoralno. Po cerkvenih naukih je spolno občevanje izven zakona smrten greh, in cerkev je dajajoč nezakonskim otrokom posebna imena in goječ do njih mater zaničevanje dala ljudem občutiti vso krutost svoje morale. Zdrav razum nam pa pravi, da je zdrav, v ljubezni spočet otrok, poln življenjske zmožnosti za družbo korist, če je prav „nezakonski“, če njegovi roditelji, kot že razvitejši faktor, ne trpe nenadomestljive zdravstvene, socialne ali drugačne škode.

Posvetna morala je vporaba poznanih zakonov. Čim bolj se nam širi spoznavanje in ovladanje narave v nas in okrog nas, tem lažje bomo živeli v smislu naravnih zakonov, tem bolj bomo živeli moralno. Posvetna morala torej ni nič stalnega, okostenelega, temveč *spremenljiva* v tem razmerju, kot se spreminja in razvija naše spoznavanje narave.

Posvetna morala pripušča *rektificiranje svoje teorije s prakso*. Mi spoznavamo le del naravnih zakonov. Na podlagi teh sestavljamo svoje moralne zakone. Ti imajo veljavo za vse slučaje, kjer pridejo v poštev že spoznani nar. zakoni. Kakor hitro se v življenskem slučaju pojavi vpliv kakega doslej še ne spoznanega naravnega zakona, da tega slučaja na podlagi dosedanje teorije ne moremo razlagati, da nam teorija več ne zadostuje, zato jo rektificiramo s prakso, ne pa da bi skušali življenje nasilno prilagoditi svojim dosedanjim nazorom, kot to delajo cerkve.

Posvetna morala je torej *induktivna*. Iz posameznih slučajev v življenju skuša iskati splošne zakone, povzeta je po življenskih sku-

njah, izrastla je iz *življenja*, ne pa cerkvenih pisem, nastala za življenje, ne pa v „čast in slavo božjo“ ter v korist cerkve.

Zato ima tudi značaj *porabljivosti za življenje*, za vsakega *posameznika*. Vsi tisti idealni vzori, ki niso sposobni, da bi se jih izvajalo, da bi ljudje po njih živeli, nimajo danes nobene kulturne vrednosti. Za tako porabljivo moralo moramo stremiti zato, ker se *le na tak* način odpravi sedanja splošna moralna laž, sedanji dualizem javne in zasebne morale, če začno živeti ljudje po nraavnih vzorih ter predpisih, ki bodo mogoče nekoliko manj sveti in „moralni“, kot dosedanji versko-nravni ideali, ki bodo pa zato *izvedljivi*. Imeti moramo moralo, ki ne bo le v knjigah, ki ne bo le za občudovanje, ki ne bo le za odrešenje, svetnike in vzore, imeti moramo moralo, ki nam bo dajala navodila za *vsak dan*, za *vsak trenotek* v življenju, da bomo vedeli, *zakaj* in *kako* naj kaj delamo. Naša morala mora biti vporabljiva brez posredovalcev tako, da se bo vsak *posameznik* v posameznih slučajih vedel ravnati poznavajoč zakone moralnega, t. j. srečnega življenja, kot pozna npr. danes inženir mehanične zakone in konstruira na podlagi tega znanja stroje za posamezne slučaje in najrazličnejše potrebe ter okoliščine.

Posvetna morala priznava namreč *relativnost dejanja*. Eno in isto dejanje ima lahko v raznih okoliščinah razno nraavstveno vrednost. Zaradi tega posvetni morali ni treba delati koncesij, kot cerkev dela, ki nekaj proglašča in trdovratno smatra za greh potem pa dela koncesije življenju. Cerkev loči zakon, kjer je dosti pod palcem, kar sicer smatra na podlagi svojih nazorov za nerazdružljivo. Posvetna morala pa uči, da je npr. zakon med bolehnimi ljudmi nemoralen, ker je za potomec in zakonce same škodljiv, in sicer nastaja ta škoda vsled naravnih zakonov, in naj bodo potem vdeleženci kralji, cesarji ali pa berači. Uboj cerkev kaj rada koncedira, če se gre za njene interese, mi pa vemo, da pomeni za človeštvo organizirani uboj v vojskah kulturno škodo in sramoto, uboj v silobranu je pa naravna pravica vsakega živega bitja. Cerkev male tatove pošilja v pekel. Sistematični tatvini z počasnim izvabljanjem in izvijanjem premoženja iz rok ljudstva v blagajne špekulantov ter cerkvenih knezov ne le odobrava, temveč brani in blagoslavlja s skrajnim podpiranjem tega „redu človeške družbe po milosti božji“. Posvetna morala pa označa okradanje na veliko v „zakoniti“ obliki za socialno nenravnost prvega reda, dočim smatra za elementarno pravico živega bitja, da se od lakote umirajoči proletarec naje do sitega kruha tam, kjer mu pod roke pride.

Posvetna morala je slednjič *zmožna razvilitka*, in ima na sebi tudi vse znake razvijanja.

Kot smo rekli, so se šele dandanes kulturne razmere tako razvile, da moremo začeti s stavbo nepristranske, stvarne posvetne morale v nasprotju z dosedanjimi moralami posameznih skupin. Celotna, zaokrožena in harmonična npravstvenost se razvija počasi iz tega kavsu. Povsod vidimo mešane in združene v raznem razmerju elemente verske, strankarske in posvetne morale. Zlasti velja to za spolno in duševno polje. Ljudij je vedno več, ki so se razšli z cerkvijo s tem, da ne vpoštevajo več njenih predpisov. Toda posebno način mišljenja je pa pri večini ljudi še popolnoma cerkven, klerikalen. Pridrži je vse one znake, katere smo navedli kot posledice cerkvene, oz. verske morale: pasivnost, nestrpnost, okostenelost ter degeneracijske tendence. Baš zato je ravno svobodno *mišljenje* tako važno na nas. Če prav smo se razšli s cerkvijo formalno in vsebinsko, čeprav bi ločili cerkev in državo, čeprav bi cerkev propadla brez sledu, to ne bo pomagalo dosti, to še ne omogoči tudi *nove vsebine* našega življenja, dokler **ne odpravimo posledic versko-nravne vzgoje v našem značaju.**

Zato pa ni med nami mesta za one duševne lenuhe, ki pričakujejo, da dobe kar na krožniku vse gotovo, za vedno. Npravstveno spoznanje in življenje posvetnjakov odgovarja našemu idealu posvetne morale v takem razmerju, v kakoršnem združuje dotičnik v sebi elemente verske, strankarske in posvetne morale.

Obseg morale. Treba je spregovoriti o obsegu morale že zaradi tega, ker se dandanes pojem morale razumeva površno, njegov obseg smatra za preveč omejen. Dandanes je moralno življenje ljudem ono življenje, ki se vrši v okvirju nekterih zakonov in nazorov, ki so jim tako vsugeriani, da sploh ne vprašujejo več po njih postanku, pomenu, temveč jih jemljejo tako, kot bi se razumel njih obstanek sam po sebi. Vrhu tega se omejuje pojem moralnosti vedno bolj na spolnost.

Kako je prišlo do tega, bo takoj jasno, če se vprašamo: kaj obsegajo predpisi verske morale, in to cerkvene, ker le ta pride vpoštev, ker ima za sabo organizacijo, ki jih skuša uveljaviti. Obseg cerkvene morale odgovarja njenemu temelju: *Človek je zato na tem svetu, da se pripravlja na kraljestvo božje po smrti.* Obseg verske morale tvori torej **vse človekovo življenje.** Verska morala daje človeku predpise za *vse podrobnosti* v življenju, ker le takšno življenje more biti prava priprava za večno življenje, kjer človek skuša v vsaki stvari in vedno vršiti etički ideal cerkveni: vršiti božjo voljo. Cerkev je skušala le za časa svoje največje moči ustvariti že na tem svetu „Civitas Domini“, božje kraljestvo na zemlji. Ker to njena moč več ne dopušča, praktično teži za prvim idealom. Zato je pa tudi **klerikalizem edina**

logična posledica cerkvene morale. Cerkev ki bi ne težila za materialnim realiziranjem svojih moralnih idealov, bi bila sploh nesmisel. *Klerikalizem je izvajanje verskih moralističnih predpisov.* Cerkvena morala regulira — vsaj daje regulacijske predpise — za *celo* naše življenje, zato je naravnost smešno, že se podi duhovnika nazaj v cerkev; življenje je danes tako mnogovrstno, da je cerkev več ne objame, zato je vendar edino logično, da se poda duhovnik vsiljevat življenju izven cerkve, ker ima moralne predpise, za katere misli, da zadostujejo za regulacijo tega življenja. Klerikalizem torej ni nič nelogičnega. Nelogični so le tisti, ki od cerkve pričakujejo kaj drugega, in služijo k večjemu kot dokaz, kako malo razumejo in poznajo svojega nasprotnika in kako slabi katehetje so bili tisti duhovniki, ki bi jih bili morali informirati o veronauku.

Če bi se cerkvena morala ne tikala *vsega* življenja, bi sploh njeni nauki tudi zanjo ne imeli smisla. Cerkev ima nalogo, da v tem življenju pripravlja človeka na večnost. Tej večnosti po njenih naukih mora služiti vsak trenotek in z vsakim korakom, drugače je pogubljen. In v cerkveni morali najdemo zato tudi res predpise za vse pojave življenja, kot v predpisih vsake cerkve: predpise zdravstvenega, socialnega, estetiškega itd. značaja. Kdor trdi, da je veren katoličan, mora vzprejemati vendar *vse konsekvence* svoje vere. *Če mu pa te niso všeč, pa mora zavreči njih vzroke, t. j. nauke, ki jih povzročajo.* Za poštenega in razumnega človeka drugega izhoda ni.

Poiščimo vzrok temu pojavu, da lastni baje „dobri verniki“ (npr. naši liberalci starega kova) svojo lastno „mater“ tako slabo razumejo, da se hudujejo radi njenega klerikalizma, t. j. poskušanja uveljaviti versko-nravna načela v javnem in zasebnem življenju, in da štejejo v *obseg* moralnosti le spolnost? Vzrok je propadanje cerkve. Cerkev za regulacijo vseh življenjskih, zlasti socialnih, političnih, gospodarskih, zdravstvenih in estetiških potreb že davno več *ne zadostuje.* Nadomeščajo jo druge organizacije (država, banke, zavarovalnice, umetniške galerije itd. itd.) Preostaja ji od vsega obsega morale le še regulacija *spolnega in duševnega ter čutnega življenja*, torej onih sicer najvažnejših strani življenja, katerih važnosti pa človeška družba doslej še ni spoznala oziroma za njih regulacijo še ni dosti poskrbela. Le zato morejo biti „sicer verni katoličani“ hudi, ko cerkev reklamira edino le svoje zgodovinske pravice, zahtevajoč pravico regulacije *vsega* življenja, ne le spolnega in psihoenergetičkega okrožja.

Tudi *posvetna morala* obsega torej **vso** življenje, le da skuša isto regulirati svojemu idealu, sreči na tem svetu, primerno. V nasprotju s kraljestvom božjim na „onem“ svetu

stremimo posvetnjaki za dosego „kraljestva sreče na tem svetu“, in to s pomočjo spoznanja in ustvarjanja predpogojev za to srečo. Čisto naravno je torej, da se je obseg posvetne morale raztezal vedno v okvirju časovne izobrazbe na ono, kar in v kolikor je človeštvo te pogoje spoznalo. Zato tudi šele sedaj postavljamo zavedoma zahtevo po taki posvetni morali, ki omogočuj vsakemu posamezniku moralno, t. j. srečno življenje z vršitvijo gotovih zakonov v vseh posameznih slučajih življenja. Življenje posameznika je tako mnogovrstno, zahteva za brezbrojne slučaje tako detajlirano omogočene orijentacije, da je pri stavbi človeške novodobne kulture človek, čeprav sam sebi najbližji, mogel priti zadnji na vrsto. Trebalo je rešiti pred neštevilno posameznih vprašanj, predno more ista praktimirati posameznik, ki pomeni vsak zbirko vseh teh vprašanj naenkrat.

Namen morale je torej *sreča*. Tudi namen vseh verskih moral je v zadnjem svojem bistvu vedno sreča vernikov, ki naj bi radi te sreče po nji živeli. Šele ko nastane eksekutor morale, cerkev, se spremeni prvotni namen morale osrečiti vse vernike tako, da se skuša uveljaviti moralne nazore, ki omogočajo zelo realno srečo na tem svetu le malemu delu človeštva, s tem, da se ostali večini človeštva prodaja nakaznice na srečo na *onem* svetu.

Ker se pa čuti človek srečnega edino le tedaj, če je zdrav, zato vidimo, da tvori temelj vseh versko-nravnih predpisov zdravstveni predpisi. Vsi ustanovitelji verskih skupin so torej dali svojim privržencem predpise, katerih namen je bil, omogočiti ljudem čim večjo srečo. Šele v nadaljem razvoju je prestala biti *sreča vseh že na tem svetu* namen versko-nravnih predpisov, se je pozabilo na prvotni namen zdravstvenih predpisov, ostali so le prazni obredi, kot npr. krst (kopeli), poklekanje (telovadba), maziljenje (masaža) itd. katere vrše dandanes verni in neverni „verniki“ resno in važno, čeprav sami ne vedo zakaj, edino le na povelje radi starih navad.

Tudi *namen posvetne morale* je *sreča*, toda ne sreča na „onem“ svetu, nego sreča tu na zemlji, sreča čim pred. V tem oziru je vsak materialist mnogo doslednejši, kot najvernejši vzdihovači po „večni“ sreči. Res, čudna je logičnost katoliško vzgojenih ljudi. Ta svet je vstvaril baje bog; dokler so imeli moč, so vsakogar sežgali živega, kdor ni tega priznaval. A zopet se ne morejo dosti naprekljnati grešnosti in zapeljivosti tega od boga vstvarjenega sveta. To je vendar naravnost bogokletno. Koliko doslednejši so tisti, ki se drže tega, kar imajo, ki svoje življenje tu čim boljše, čim delavnejše preživljajo. Če je svet tu, življenje tu, zmožnost to življenje na svetu živeti tu, potem vendar obstoji za to, da človek

porabi to, kar ima, ne pa da izgovarja svojo lenobo in nemožnost opravljati razpoložljivo realnost z hrepenejem po „onem svetu“. Ni čuda, da so verni narodi narodi lenuhov, umazancev in zanikernežev.

Jedro morale. Srečo moremo doseči le z vršitvijo gotovih zdravstvenih pravil. A vršitev teh pravil ne pomeni nič drugega, kot da vzamemo v roke vajeti, s katerimi krotimo svoj egoizem. Jedro morale je torej *regulacija egoizma*. Egoizem je princip življenja. S tem, da se posameznik zaveda svojega „jaz“, se loči od oddajajoče ga narave. Zavest je pa le mogoča, če se eneržije v nas neprestano pretakajo, obstoji le, dokler se nadomešča odtok s pritokom. Zavest teh pojavov pa vzbuja v nas čustvo sreče. Regulacija egoizma obstoji v tem, da človek s svojim razumom poišče ter z voljo izvaja take zakone, s pomočjo katerih gospodari s svojim življenjem tako, da užije čim več sreče, zato zlasti mora biti sposoben, da se zna odreči trenutnim prijetnim, toda škodljivim ugodnostim v korist bodoči daljši in intenzivnejši sreči. To načelo o ravnotežju izvaja npr. tudi katoličan z „milostjo božjo“. Kolikor jo z grehom zapravi, jo mora z dobrimi deli zasluziti. Ker pa je greh in dobro delo le metafizični naslov za zdravstvene, socialne i. dr. eneržije, je torej podlaga tudi najbolj asketičnih in metafizičnih momentov v versko-nravnih predpisih precej realna, torej „posvetna“.

Način te regulacije se je razvijal v smislu temelja, ki ga je morala imela. Cerkev je skušala vsled nesrečnega nauka o grešnosti vsega posvetnega človekov *egizem regulati s tem*, da ga je skušala *udušiti*. Posledice teh poskusov vidimo še danes posebno v spolnem oziru. Spolnost je najmogočnejši pojav življenja. Zato je cerkev baš tu prišla v največje navzkrižje z življenjem. Ravno v teh njenih poskusih z *udušitvijo egizma* regulirati življenje človeka leži njena tragična krivda. Ker ni mogla udušiti življenja, ki je egizem, se ji je izmaknilo iz rok. Hotela je zasuti bljujoč ognjenik. Uduševane sile so se nakopičile, izbruhnile, in vajeti življenja dobivajo v roke tisti, ki te sile pametno proučavajo, ne negirajo, temveč jih skušajo ovladati.

Posvetna morala skuša torej izvesti regulacijo egoizma z *ovladanjem egoizma*. Naš ideal dandanes ni, biti svojemu bližnjemu tovorni konj. Zavedamo se svoje *pravice* do življenja. Toda tudi od svojega bližnjega ne zahtevamo naj bi nam tlačnil. Zavedamo se svojih *dolžnosti* do življenja. Te imamo radi svojih pravic do sreče. Razum nam namreč pravi in kaže, da je *največja osebna sreča posameznika odvisna od čim večje sreče celote*. Mi danes ne kramarimo več z altruizmom (ljubezni do bližnjega) kot s čednostjo, ki nam pridobi nebeško kraljestvo. Čedalje bolj nam je jasno, da zato

ljubimo svojega bližnjega, ker ljubimo samega sebe. Čim več sreče okrog nas, tem bolj more biti srečen tudi posameznik. „Egoizem“ v pomenu egoističnosti pomeni le *negospodarno* obliko v težnji za srečo, kot je npr. negospodaren divjak, ki poseka drevo, da ga more obrati.

Metoda morale. Vsaka misel se skuša realizirati. Zato so tudi vse skupine z gotovimi etičnimi vzori skušale iste uveljaviti in izvesti z metodami, ki so se jim zdele primerne, oziroma ki so odgovarjale značaju dotične dobe. Sicer more imeti vsaka verska in druga skupina svojo metodo za to izvrševanje. Toda dokler nima svoje organizacije, more obstajati metoda le iz „moralničnih“ sredstev, t. j. iz *sugestij*. Vse to je pa pri skupinah brez organizacije le akademičnega značaja.

Vpoštevamo torej le metodo cerkvene morale. Cerkev je sicer ohranila sicer metodo sugestij izza časa, ko je bila še brez moči, toda bila si je svesta, da imajo njeni nauki le toliko časa vrednost, dokler ima dosti moči za izsiljenje njih izvrševanja.

Metoda cerkvene oblasti obstoji v *zlorabi* človekove egoističnosti.

Izrabljala jo je z obljubljanjem *plačila* za izpolnjevanje in *kazni* za opuščanje vršitve njenih versko-nravnih predpisov. Ker je bilo pa njeno plačilo, nelesa, na onem svetu, je naravno, da je dajal značaj njeni metodi *strah*. V znamenju strahu stoji v zgodovini kultura rimske cerkve. Hudič je najvernejši pomočnik cerkvene morale, on je policaj katoličanov. Ker je oni svet za človeka vendar predaleč, premalo realen, so napolnili celi svet s hudičem, jezuitje so jih celo natančno šteli, koliko jih je vedno v zraku okrog nas. Ko pa ti sugestivni pripomočki niso hoteli več vleči, ko pekel in vica nista zadostovala, so svojo voljo podkrepili s pestjo, ustanovili *inkvizicijo*. Z izgubo posvetne moči je to najuspešnejše sredstvo cerkvi bilo izvito iz rok. In *od tedaj* vpliv cerkve *propada*: hudiča je ubil razum in *izobrazba*, *inkvizicijo* politična moč nasprotnikov. **Zato** cerkev kot taka ne bo nikdar nehala zahtevati nazaj *papeževe države*. Kdor se čudi tem cerkvenim zahtevam in trdi, da je *zahteva po posvetni moči papeževi nelogična*, ta samo dokazuje, da ne pozna bistva cerkvene organizacije, njenega pomena in *namen* *ter da ne pozna njene „verske morale“*.

O *metodi posvetne morale* velja isto, kar smo pred rekli: v praktični vpoštev pride ista skupina, ki more svoje etične nazore uveljaviti z organizacijo. Takoj spočetka smo značaj današnjih organizacij (držav in političnih strank) označili kot *strankarski*, ki se kaže tudi v njih morali, ki je mešanica nastala vsled prehoda iz stare verske dobe v novo posvetno. Me-

toda sedanjih oblik posvetnih moral bo torej kazala ves značaj izvajalcev.

In res vidimo, da je metoda, ki jo dandanes izvaja stranka država, da vresniči svoje predpise življenske regulacije, popolnoma cerkvena, klerikalna: s *strahom* se državljane pripravlja do vršitve zakonov, *kazen*, *orožnik*, *militarizem*. ti so značilni za državo; *plačilo* tvori *podkupovanje in protekcija*.

Kakšna bo metoda *socijalistične* organizacije družbe, v svrhu realiziranja njenih etičnih idealov, dandanes še ni mogoče reči, ker v praksi še takšne organizacije ni. Če sodimo analogično, bo metoda parlamentarnih socijalistov podobna današnji državni: imela bo vsled načela demokracije (vlade večine) značaj cerkvene metode, če ne bo Svobodna misel vršila svoje naloge, ter sistematično uničevala vpliv cerkveno versko-nravnne vzgoje na značaj posameznikov.

V vseh dosedanjih posvetnih moralah prejšamo tiste elemente morale, ki so do danes še posestno stanje cerkve.

Iz gorenjega sledi tudi *metoda morale Svobodne Misli*, posvetne morale v onem obsegu, kot smo že omenili. Naša metoda more biti edino le *izobrazba*, *spoznanje in prepričanje*. Zlasti poslednje je predpogoj vsake posvetne moralčnosti.

Zato ima Svobodna Misel velevažno nalogo, da svojo metodo za nravstvenost ponese zlasti med tiste sloje, ki se vsak dan bolj pripravljajo, da prevzamejo v roke vajat človeške organizacije, v vrste organiziranih duševnih in ročnih delavcev. Svobodna Misel kot nepristranska zveza vseh novodobnih ljudi more postaviti nepristransko ideale moderne družbe, a socijalizem ima ustvariti gospodarske temelje za izvršitev istih. To bo pa le tedaj mogoče, če bo organizacija človeške družbe prenehala z klerikalno, cerkveno metodo izvanjanja, če preneha rabiti *strah* in *kazen*, ter vpelje mesto tega *prepričanje* kot metodo, s katero se bo izvreševalo reševanje družabnih vprašanj. *Celota* bo pa spremenjena le tedaj, če spremeni Svobodna Misel *posameznike* v nji.

Sredstva morale. Da morala doseže svoj namen, predpisuje v to svrho gotove zakone, po katerih se je treba ravnati tistemu, ki hoče živeti nravno. Ti predpisi so sredstva za dosego nravnosti. In sicer je jedro teh predpisov higijenskega značaja.* Le ko se je tekem časa pozabilo na to jedro, so postali marsikateri teh predpisov prazna lupina brez jedra, zato se nam zde dandanes nekateri verski predpisi nravnost nerazumljivi in smešni. Tudi marsikaj onih obredov, ki jih skuša cerkev razlagati kot

* Natančnejše gl. članek „Higijena — morala bodočnosti“ v 4. št. S. M. lan. let.

simbole, ni nič drugega, kot higijenski predpis, čegar pomen je cerkev pozabila.

Higijeno delimo po njenem *obsegu* na *osebno in družabno*, po njenem *predmetu* na *telesno in duševno*.

V vseh moralnih predpisih najdemo higijenske elemente gorenje vrste. Oglemdamo si nekaj slučajev.

V *verski morali* najdemo predpise, ki imajo higijensko jedro za osebne in družabne potrebe, ter se tičejo duševnega in telesnega življenja. Predpisi za posameznika, ki uravnavajo njegovo telesno življenje, so npr. zapoved o zmernosti v jedi in pijači, postni predpisi, spolni predpisi (Alfonz Liguori, rudeča knjižica škofa Jegliča itd.) Tudi krst, maziljenje, pokladanje rok so sami obredi, katerih jedro je higijensko, ki se v današnjih časih prakticirajo v drugi obliki. Če smatra cerkev npr. krst le za simbolično umitje grehov, uči nas higijena, da ima umivanje, zlasti kopal, parna in mrzla, neposredno zvezo z moralnostjo: človek ki skrbi, da odpravlja z čistoto vso umazanost s telesa, z umazanostjo odpravlja ob enem one snovi, ki kot neporabljivi odpadki sicer povzročajo draženje živcev, s tem tudi one lastnosti ki jih tudi cerkev smatra kot greh, a higijena za škodljivost: jezo, prepirljivost, klepetavost itd. Higijena nas torej uči direktno odpravljati vzroke tam, kjer so postali cerkvi njeni prvotni higijenski predpisi prazen in brezpomemben simbol.

Za zakonsko življenje daje cerkev popolnoma detajlirane predpise, po katerih se pa mora človek le zato ravnati, ker je njih prestopok greh. A vendar ti versko-nravni predpisi s početka niso bili nič drugega, kot **na vrhuncu tedanjega znanja o teh rečeh stoječi higijenski navodi**.

O postu smo že govorili na drugem mestu.

Družabnega značaja so naprimer verski predpisi glede *obresti*. Cerkev je obresti prepovedovala teoretično še približno do l. 1820. Šele tedaj je umaknila svoje naredbe, ko je spoznala svojo impotenco v tem oziru. Dandanes se baš nasprotno jako rada poslužuje te navade.

Družabnega značaja so vsi njeni versko-nravni predpisi o pravilnem izplačevanju dne, o podpiranju vdov in sirot, obiskovanju bolnikov in jetnikov, papeževi poskusi igrati razsojevalca v mednarodnih prepirih itd.

Značaj duševne, osebne in družabne higijene imajo verski predpisi o grehu v *mislih, željah in besedah*. Predpisi *indeksa* so regulacija duševnega upliva potom tiskarstva na posameznika in družbo. Prepoved *čitanja nekatiških listov* mi nič drugega, kot versko-nravni predpis na polju duševne higijene z cerkvenega stališča. *Molitev* v nesreči in nadlogah ni drugega, kot *koncentracija misli* na predmet,

ki ga hočemo doseči, ali pa odvrnitev od škodljivega ali neprijetnega predmeta na drugega, s čemur se v bistvu naredi to, kot zobozdravnik, ki umrtvi živec v zobu, predno ga izdere, da pride v možgane čim manj zavesti bolečine.

Sem spadajo vsi cerkveni predpisi, ki se tičejo gojitve *čednosti* in uničevanja njih nasprotij, predpisi o regulaciji *poželjenja*.

To polje je važno, in moramo pribiti, da imamo dosedaj edino le v cerkvi popolnoma *zavedno in sistematično regulacijo duševnih in čutnih energij* v človeku. Dosedaj posvetne skupine važnosti te strani človekove osebnosti še niso spoznale. In s tem si tudi lahko razlagamo discipliniranost v vrstah klerikalnih, ter popolen kaos in razbitost v izvenklerikalnih krogih. Razlagati te uspehe cerkvene politike le z *poneumljevanjem je neznanstveno*, ker je *površno*; zato je tudi škodljivo. *Jezuitizem in njegov upliv temelji pred vsem na tem prakticiranju praktične psihologie v smislu cerkvenih potreb*, upeljan po svojem ustanovitelju Ignaciju iz Lojole, ki se je naučil teh zakonov skoro gotovo pri skivni družbi, iz ktere je bil izključen ter potem prenesel framaonsko prakso v katoliško cerkev.

Naj zadostuje teh par vzgledov, ker bi morala biti obravnava „higijenskih momentov v cerkveni morali“ radi obširnosti obsega predmet posebne razprave.

Tudi vsi *državni predpisi*, tzv. zakoni niso nič drugega, kot regulacijski predpisi za družabno in osebno higijeno. Razlika med njimi in verskimi je le ta, da leži težišče posvetne drž. morale bolj na družabnem in gmotnem polju, težišče cerkvene pa na osebnem in duševnem.

Državni so v osebnem oziru bolj negativnega značaja, ker je metoda državne morale cerkvena; država pozna napram *osebi* pred vsem *dolžnosti, pravice* posameznika so bolj akademičnega značaja, ker takrat, ko jih človek res potrebuje, je država vedno pripravljena osebo kot nasprotnika v državi odločujočih narodov ali staležev, pripraviti ob te pravice. V tem znamenju rešuje tudi regulacijo osebnih zadev kot npr. zasebno last, pravice posameznika v občini, kjer edino pridejo v praktičen poštev.

Ostali zakoni se tičejo pred vsem *družabnih* uredb, ki pa izgubljajo vsled današnjih družabnih temeljev skoraj vsak higijenski značaj, to je, stremljenje po *zboljšanju* v smislu *širokih slojev*, ker so samo regulacija v *pristranskem interesu*, kot rezultat *bojev*, mesto *solidarnosti*.

Državno zakonodajstvo do nastopa socializma zakonov s značajem *osebne higijene* sploh ni poznalo: človek se je začel z *baronom* ali *kaplanom*, vse spodaj je bilo manj kot grajščinski pes, bilo je vse le *orodje, predmet*, in to ne potrebuje nikake osebne higijene.

Pač pa ima država zakone o duševno-družabni higijeni: *cenzuro in lojalno šolo*. Prva je analogija cerkvenemu indeksu, druga ima pa za nalogo, da vzgaja *državi materijal*. Zato zahteva Svobodna Misel v nasprotju cerkvi in državi *Svobodno Šolo*, ki naj vzgaja *človeštvu ljudi*. (Konec.)

STANISLAV KUKLA:

Gospodarski pomen o streznjenja.

Pitje ni samo nepotrebno, temveč tudi škodljivo. Predvsem deluje škodljivo na telesno delavnost. Spoločno znana stvar je, da pada delavnost netreznega delavca pod povpreček in da je tudi njegovo veselje do dela nezadostno.

Toda tudi majhne, za neškodljive smatrane količine alkoholne pijače ne ostajajo brez vpliva na delo. Kot so pokazali poskusi z ergometri (silometri), se po njih poveča za kratek čas delovanje mišic, kmalu nato pa sledi znatno, dalj časa trajajoče zmanjšanje. Pri večjih količinah sledi to skoro neposredno po zavžitju.

Resničnost teh teoretičnih spoznatkov potrjuje — jo tudi skušnje z raznih panog dela in mnogobrojni poskusi na veliko, vršeni po velikih tovarnah in pri vojaki.

Prvi so jih začeli delati Angleži. V njih vojski je bilo od zdravje mnogo abstinentov, ki niso pili niti tiste primeroma male količine alkoholne pijače, katero so dobivali angleški vojaki redno vsak dan. Na pohodih so opazili, da so premagovali težave razmeroma lažje in vstrajnejše, kot drugi vojaki. Na temelju takšnega slučajnega opazovanja so delali potem razne poskuse. Celi vojskinci oddelki so šli na pohode. Enkrat so dobili vojaki navadno množino alkoholne pijače, drugič pa nič. Ob enem so pazili, da si je vojaki niso mogli obkrobiti drugje. Pokazalo se je, da je vojakom šlo delo bolj od rok, kadar so se popolnoma vzdržali pitja.

Ti poskusi imajo veliko dokazilno vrednost, ker so se vršili v velikem merilu v raznih okoliščinah in pod raznimi vremenskimi vplivi, ker so se vršili z ljudmi primeroma enake starosti, enake telesne konstrukcije, živečimi v enakih razmerah itd.

Enako prepričevalen je poskus angleškega dravnika dr. Parkesa. Gotovo število vojakov je razdelil na dva enaka dela, in obema oddelkoma je naložil enako delo, za katero so bili posebej plačani. Razlika med obojimi je bila samo ta, da pri enem oddelku niso smeli piti alkoholnih pijač, pri drugem pa. Tisti vojaki, ki so pili, so delali od začetka hitreje. Kakor hitro so se nekoliko utrudili, so se krepčali s pivom. Toda njih eneržija je začela kmalu omahovati in naj so se trudili, kolikor so hoteli, nikakor niso naredili en dan toliko, kot vzdržni oddelk. To se je ponavljalo vsak dan. Čez nekaj dni se je dal dr. Parkes obema skupinama zamenjati. Pred vzdržni oddelk je smel piti, tisti ki so pa pred pili, so pa delali ob popolni vzdržnosti. Rezultat poskusa je bil tak kot pred. Vojaki pivci niso v enem dnevu napravili nikoli toliko, kot vzdržljivi, čeprav se jim je zdelo, da delajo lahkotno, boljše in hitreje.

Podobni poskusi so se vršili tudi po velikih tovarnah, posebno po livarnah, steklarnah in železarnah, kjer delo zahteva moči, vztrajnosti, krepke roke in pazljivosti, po rudnikih, pri poljskem delu, po stavbah itd. Kako pitje približno vpliva na redno delo, kažejo tile podatki iz velike opekarne pri

Uxbrigde. En del delavcev je bil tam abstinenten, drugi so se držali zmernega pitja. Opekarne je izdelala l. 1843 vsega skupaj 23 milijonov opek. Delnik pivcev je izgotovil povprečno 760.269 opek, vzdržljivi 795.400 opek, torej 30.131 več; najbolj delavec izmed pivcev je napravil celo leto 880.000, izmed abstinentov 890.000, torej 10.000 več. Najslabši delavec pivcev 659.000, abstinentni 746.000, t. j. za 87.000 več.

Tudi na Nemškem so začeli zadnje čase spoznavati, da vpliva pitje na gospodarsko delo zelo neugodno. To je dokazal posebno dr. Stehr s svojim raziskavanjem po 39 veleobrnih krajih z 59.000 delavcev. Pri surovem telesnem delu in če so delavci dobro hranjeni, se po njegovem mnenju neugodni vpliv ne kaže zelo; zato je pa tem občutnejši tam, kjer je treba gotove roke, bistrega očesa ter hitrega, odločnega nastopanja.

Ker pa, kot bomo videli še pozneje, vživanje alkoholnih pijač značno povišuje tudi možnost nesreče, je pitje po mnogih tovarnah in drugih zavodih v Ameriki, v Angliji, da, tudi že na Nemškem med delom popolnoma prepovedano (na pr. v jeklarni v Hesenu, kjer je 24.000 delavcev) ali pa vsaj kar najbolj omejeno. Kot sem zadnji čas videl, je podobna prepoved upeljana tudi po nekaterih tovarnah na Češkem.

Po teh tovarnah dobivajo delavci bodisi popolnoma zastoj ali pa proti nezadostnemu prispevku kavo, čaj, sodovke ali vodo s kakšnim dodatkom.

Takšne naprave se izvršno obnesejo. Nek saški veleobrtnik javlja, da se je zvišala delavnost v njegovi tovarni po upeljavi prepovedi za kakih 20%.

Toda ne le pitje med delom, tudi pitje med počitkom je škodljiv gospodarski činitelj. Po delu, posebno v sobotah in nedeljah, vživajo ljudje včasih znatne množine alkoholnih pijač, posedajo pozno v noč v gostilniškem smradu, in posledica tega je dolgo trajajoče pomanjšanje delavnosti tudi pri takšnem delu, ki zahteva minimum inteligentnosti. To poslabšanje se popravi le počasi, a pitje v delavnih je nadaljuje. To poslabšanje se kaže najbolj v pondeljkih. Statistiki opozarjajo, da je v pondeljek tudi delavnost zmernih pivcev znatno manjša, kot druge dni. Tako npr. narede v steklarni v Ehrenfeldu pri Kolinu nad Renom v pondeljek okrog 1/6, t. j. za kakih 16% manj, kot proti koncu tedna, pri izdelovanju steklenic v Draždanih celo za 28,5% manj. Šele v sredo se baje more govoriti o popolni delavnosti. Pri delavcih, ki vrše surovo telesno delo in so nagnjeni k pitju, znaša pondeljsko znižanje delavnosti do 50%.

Nekoliko (kaka 2%) tega moremo razlagati seve z fiziološko nevoljo do enoličnega dela po prijetnem presledku. Toda glavni činitelj je pa le sobotno in nedeljsko pitje, kateremu je treba posvetiti vso pozornost.

Koliko bi to pridobilo gospodarsko delo naroda, če bi se je moglo oprostiti iz tlake alkohola? Nekoliko to moremo slutiti po temle slučaju. V bakrenih rudnikih v Knockmahonu na Angleškem so izmed 1000 uslužbencev pridobili 800 za abstinenco. Posledica tega je bila baje ta, da se je njih delo prihodnje leto zvišalo za kakih 5000 lib. št. (= 120.000 K).

Ne puščajte ležati prečitanih številok „Svobodne Misli“ v kotu, ampak dajte jih brati prijateljem in sosedom, kajti vsaka posamezna številka ima veliko vrednost za protiklerikalno propagando.

„Svobodna Misel“ naj torej kroži od rok do rok!

Kaj pravi znanost o opojninah (vinu, pivu, žganju itd.).

Prof. dr. Karel FRÄNKEL, ravnatelj higijenskega zavoda v Hale:

„Alkohol je v vsaki obliki, kot žganje, vino ali pivo, in to že v razmeroma majhnih količinah, strup za človeško telo.“

Dr. Adolf FICK, profesor za fizijologijo v Virurgu:

„Vsak vinar, katerega da delavec za alkoholne pijače, ni samo zapravljen, temveč destruktivno (uničujoče) porabljen.“

Prof. dr. R. PFEIFFER, ravnatelj higijenskega zavoda v Kraljevcu na Pruskem:

„Ker so dokazali poskusi v zadnjih letih jasno, da deluje alkohol v ljudskem telesu kot močan protoplazmiški strup... se more glasiti odgovor na Vaše vprašanje le v tem smislu, da je vživanje pijač v vseh slučajih, tudi že v malih količinah, za zdravje škodljivo in neprospešno.“

Izpisek iz izjave, podpisane od 600 holandskih zdravnikov:

„Uživanje alkoholičnih pijač, tudi v malih količinah, je vedno škodljivo... Mnogo žledodnih bolezni, katere pripisujejo ljudje 20 raznim drugim vzrokom, ima vzrok edino le v navadnem pitju.“

Dr. Adolf FICK, profesor fizijologije v Virurgu:

„Dokazano je za trdno, da vsaka, tudi najmanjša količina alkohola, pomanjšuje delavno zmožnost. Vse, kar ljudje pripovedujejo o pokrepčanju opojnih pijač, temelji na zmoti.“

Prof. dr. Makso GRUBER, ravnatelj higijenskega zavoda v Monakovem:

„Gotovo je, da na milijone ljudi, ki se niso nikdar opijanili, boleha radi učinkov alkohola, gotovo je, da more škoda, katero povzroča alkohol v telesu, *ostati dolgo časa skrita* — kot je to tudi pri drugih strupih — dokler se nazadnje organizem naenkrat ne sesede. Gotovo je, da so abstinentje povprečno telesno in duševno izdatnejši, kot *zmerni pivci*, kar so dokazale skušnje v vojskah, pri ekspedicijah na severni tečaj, v južnih krajih; gotovo je, da *žive abstinentje povprečno mnogo dalj*, kot *zmerni pivci*.“

Prof. dr. NOTHNAGEL, ravnatelj I. zdrav. klinike na Dunaju:

„Smrten greh zagreša, kdor daje otrokom piti žganje, pivo ali vino. To so vse opojnine, brez katerih otroci prav lahko ostanejo. *Zločin je, če se uči, da vino hrani, in naravnost otroče je, če trdi zdravnik, da kreпча rudeče vino bolj, kot belo.*“

Profesor dr. GRAFE v Bonnu, v svojim imatrikulačnem govoru (ob sprejemu novih slušateljev na vseučilišče):

„Eden izmed najhujših sovražnikov akademične svobode je alkohol. Neizmerna je škoda, ki jo povzroča alkohol nemškemu narodu, in to tako v gospodarskem kot v zdravstvenem oziru. Več kot

3000 milijonov mark se zapravi na leto za alkoholične pijače in grozovito veliko je tudi število alkoholičnih žrtvc po bolnišnicah in blaznicah. Posamezniku in celim družinam prinaša neizrečeno bedo. Na Angležkem in Ameriki so znali že davno bolj globoko oceniti pomen vprašanja o alkoholu, kot pri nas. Naša vseučilišča so žal prave trdnjave pijančevanja in pivskih navad, in niso ostalemu prebivalstvu v dober vzgled. Nemški dijak igra pa v šaljivih listih nelepo ulogo. Za odstranjevanje te velike nevarnosti jo je treba pred vsem natančneje spoznavati. Akademična mladina je naravnost dolžna čuvati se alkohola, ker je poklicana, da je poznejše vodja in svetovalec ljudstva. Marsikakega dobrega prijatelja sem izgubil in marsikakega plamenitega duha sem se videl pogubiti radi alkohola, in zato naj se ga rajše popolnoma odreče, komur preti nevarnost.“

Profesor dr. FOREL, znani švicarski psihijater, vele mojster Redu Dobrih Templarjev, ene največjih abstinentovskih združb, je napisal tole ob priliki, ko se je izrazil saski kralj za alkohol:

„Malo povzbujajoče je, če si na čelu države stoječi vladar za blagovoli smešiti eno najvažnejših socialnih reformov našega časa, dočim povzdiguje pogubno srednjeveško navado — namreč takozvani pijanski konvent. Po besedah Njegovega Veličanstva ne sme torej nihče, kdor hoče biti dijak, piti malinove limonade, temveč samo pivo in vino. Dosedaj sem bil vedno tako naiven, da sem si domišljeval, da se spozna in ocenjuje pravega dijaka po izdatnosti v študijah, po samostalnosti presojanja in po njegovem značaju, da bi tudi poznejše postal resničen izobraženec, kateremu bo mogoče mirne vesti izročiti vodstvo ljudstva. Človek bi po navedenem izrazu kraljevem lahko mislil, da je pitje alkohola najbistvenejša stvar na dijaku. Tega kralj gotovo ni mislil resno, toda tako misli na tisoče ljudi, ki so slišali, in to ima slab upliv.“

JAROSLAV PALLIARDI:

Sv. pismo — znanost — cerkev.

Vse krščanske cerkve: katoliška, pravoslavna in protestantske zidajo svoje nauke na t. zv. sveto pismo starega in novega zakona, ki ga izdajajo za dela božjega izvira, spisana od izvoljencev, ki jim je sam bog vdihnil, kaj naj napišejo. Po tem nauku je sveto pismo božjega izvira in obsega samo to, kar je bog ljudem razodel.

Ako je sveto pismo v resnici božje delo, mora biti popolnoma brez pomote, ker bog vsemogoči in vsevedoči, ki je resnica sama, se ne more motiti niti ljudem kot resnico razodeti, kar ni resnica.

Če pa vidimo, da so v svetem pismu nazori, nasprotujoči izkušnji, ali taki, ki se ne zlagajo z lastnostmi vsevedočega in vsemogočega in neskončno dobrotljivega boga, moramo priznati, da je cerkveni nauk o božjem izviru svetega pisma napačen, da je t. zv. sveto pismo samo človeško delo, ki je tako kakor vsako človeško delo nepopolno in resnično samo v toliko, v kolikor se zлага z razumom. V tem slučaju pa so vsi na sv. pismu teme-

lječi verski nauki človeški nauki in če izpeljujejo svoj izvir od boga, delajo to po krivici.

Protestantske cerkve se držijo sicer božjega izvira sv. pisma, ali nimajo ničesar proti temu, da razlaga vsak sv. pismo po svojem razumu. Nasprotno omejuje katoliška cerkev pravico razlaga i sv. pismo na ozek krog cerkvenih učenikov, ki jim je ta naloga zaupana, ne dovoljuje pa vernikom, da si razlagajo besede pisma po svojem razumu, in jim zapoveduje, naj slepo za pravo sprejmejo razlago, ki jo za pravo razglasijo uradni cerkveni krogi. Vse poizkuse svojih privržencev za umsvieno razlago sv. pisma preganja kot krivoverstvo, prepoveduje jih in kaznuje neubogljive.

Reakcionarno in človeškemu razumu sovražno stališče je zavzel sedanji papež Pij X. v svojem silabu z dne 3. julija 1907 in v encikliki z dne 8. septembra 1907. V teh dekretih je obsodil vsako znanstveno raziskavanje, ki ima za predmet sv. pismo, in posebno je obodil trditve, da je z napredkom vede nastala nujna potreba, preiskati in popraviti dosedanje nazore katoliške cerkve o bogu, stvarjenju, razodetju in odrešenju.

Na ta način je bila naravnost obsojena vsa moderna bogoslovna veda in sam papež je tako iztrgal orožje iz rok braniteljev katoliške cerkve, ki so spoznali, da se ob sedanjem razvitem stanju znanosti ne dajo vzdržati srednjeveški nazori, in ki so zato poizkušali, kako bi danes nemogočim mestom „svetega pisma“ podložili tako razlago, da bi razpor sv. pisma z znanostjo in razumom ne bilo le preveč vidno in očitno.

T. zv. moderni katoliški bogoslovci so se nad papeževimi dekreti kar zavzeli. Nekteri so protestirali, toda kmalu so jim zamašili usta in pokorili so se diktatu Rima.

Nam je papeževa trma jako prav, ker nam prihrani nepotrební prepír s temi, ki izkušajo pod plaščem resnicoljubja vzdržati staro nesrnico.

Bog.

Po katoliškem katekizmu je bog neizpremenljiv, t. j. „od vekomaj do vekomaj sam v sebi vedno isti“. Vendar pa je bog starega zakona drugačen kakor bog po nazorih piscev novega zakona.

„Boga ni nikoli nihče videl“, beremo v evangeliju sv. Janeza (I. 18) in v soglasju s tem uči tudi katoliška cerkev, da je bog čist duh, ki nima telesa.

V „svetem pismu starega zakona“ se pripoveduje temu nasprotno na mnogih mestih, da je bog govoril z Adamom, Kajnom, Noetom, Abrahamom, Izakom, Mojzesom, Aronom in drugimi. Ti pogovori so se vršili popolnoma po človeško in so bili kakšenkrat zelo čudni, kakor

n. pr. razgovor s prorokom Ezehielom, ki si ga je zapisal ta pobožni mož v IV. poglavju, od 12. do 15. vrste svoje knjige. Tam beremo, da je Gospod bog izraelski rekel svojemu služabniku Ezehielu:

„Presni ječmenovi kruh pa, ki ga boš jedel, peci pred njihovimi očmi z odpadki človeške nečistosti.“ Ko se je pa prerok branil proti temu neprijetnemu ukazu, je Gospod nekoliko popustil rekoč: „Ej, dam ti kravjeka mesto človeških odpadkov, da si spečeš z njimi kruha!“

Iz „svetega pisma starega zakona“ izvemo nadalje, da se je bog prikazoval ljudem v podobi gorečega grma, oblakovega stebra, toda tudi v človeški podobi.

K Abrahamu je prišel z dvema angeljema, vsi v podobi mož, jedel je surovo maslo, mleko, teletino in Sara jim je spekla kruha. Da so imeli v resnici človeške ude, spoznamo iz tega, da jim je Abraham ponudil malo vode, da bi si umili svoje noge in si odpočili pod drevesom. (Mojz. I. 18.)

Po II. knj. Mojz. pogl. 24, v. 9, 10 so stopili Mojzes, Aron, Nadab, Abin in sedemdeset Izraelcev na goro Sinajsko in uzrli so boga izraelskega. „Pod nogami njegovimi je bilo kakor delo iz kamna safirovega in kakor nebo, kadar je jasno.“ Mojzes pa je govoril z Gospodom.

Prerok Miha poroča v I. knj. kraljev (pogl. 22, v. 19): „Videl sem Gospoda sedečega na prestolu svojem in vso vojsko nebeško stoječo ob njegovi desnici in ob levici njegovi“ in prerok Izaija poroča enako (v pogl. 6, 1): „Videl sem Gospoda sedečega na visokem in dvignjenem prestolu in podnožje njegovo je napolnjevalo svetišče.“

Prerok Danijel (VII. 9, 10) je videl boga kot starca, „čigar obleka je bila kakor sneg bela, in lasje njegove glave kakor čista volna, prestol kakor iskre ognjene, njegova kolesa kakor goreč ogenj. Ognjeni potok je tekal in izhajal iz njega.“

Iz teh primer je jasno, da je med „sv. pismom“ starega in novega zakona nasprotje, ker po evangeliju sv. Janeza ni boga nikoli nihče videl, med tem ko beremo v starem zakonu na zelo mnogih mestih, da se je bog prikazoval ljudem v podobi moža, da se je dal pogostiti, da je jedel in govoril s človeškim glasom, v jeziku, ki so ga stari židje razumeli, torej očitno v židovskem.

Pokažimo še na druga nasprotja.

Katoliški katekizem uči: Bog je neskončno dobrotljiv, poln ljubezni k svojim stvorom, neskončno usmiljen. Tudi po „sv. pismu“ novega zakona je ljubeznipolen oče vseh ljudi, ki objema vse človeštvo in ves svet s svojo ljubeznijo.

Bog starega zakona pa ni tak. Branitelj in dobitnik je samo svojemu izvoljenemu ži-

dovskemu narodu, neprep osljiv in grozen sovražnik pa je ostalih narodov. „Jaz sem Gospod, bog vaš, ki sem vas odločil od drugih narodov!“ beremo v tretji knjigi Mojzesovi (pogl. 20, v. 24.)

Z dobroto, prijaznostjo in usmiljenostjo gotovo ne soglašajo sledeča mesta z knjig Mojzesovih, ki jih iz obilice drugih navajamo za primer: „Govoril je zopet Gospod k Mojzesu rekoč: Maščuj najprej sinove israelske nad madijanskimi in potem boš pripojen k svojemu ljudstvu.“ (Knj. IV., pogl. 31, v. 1, 2.)

„Izženite vse prebivalce te zemlje (Kananejske) izpred vaših oči . . . in ko boste izgnali prebivalce zemlje, boste prebivali v njej; ker vam sem dal to zemljo, da bi jo dedno vladali.“ (IV. 33—52, 53.)

„Pobij prebivalce tega mesta z mečem in kakor stvar prokleta je uniči in vse, kar bi v njem bilo; govedino njegovo tudi pobij z mečem.“ (V. 13, 15.)

„Ko prideš z vojsko h kakšnemu mestu, da ga zavzameš, ponudi mu mir. Če sprejmejo ponujeni jim mir in ti odprejo, naloži davek vsemu ljudstvu, ki je bilo najdeno v njem, in služili ti bodo. Če bi pa miru s tabo ne hoteli in se bojevali proti tebi, oblegaj jih; in ko jih je Gospod, bog tvoj, dal v tvojo roko, tedaj pobij v njem z oostrostjo meča vse, ki so moškega spola. Žene pa, otroke in govedo, in karkoli je bilo v mestu, ves plen njegov si razdeli in užival boš plen sovražnikov svojih, ki jih bo dal tebi Gospod, bog tvoj. Tako stori vsem mestom, daleč oddaljenim od tebe, ki niso izmed mest teh narodov. Iz mest pa tega ljudstva, ki ti ga Gospod, bog tvoj, daje v dedščino, ne pusti nobene duše žive; temveč do zadnjega jih iztrebi Heteja, Amoreja, Kananeja, Ferezeja, Heveja in Jebuzeja, kakor ti je zapovedal Gospod, bog tvoj.“ (V. 20, 10—17.)

Enako beremo v knjigi Jozua: „In bodi to mesto (Jericho) prokleta, ono in vse stvari, ki so v njem, Gospodu; samo Rab vlačuga naj ostane živa, ona in vsi ki so bili z njo v hiši; ker skrila je posle, ki smo jih bili poslali.“ (Pogl. 6, v. 17.)

Torej je zapovedal Jozua, od boga določeni vodja židovskega naroda, naj se pokončajo vsi prebivalci Jeriha in ohranjena bodi edinole prodajna vlačuga, bedna izdajalka rodne občine! „In tako je razdeljal Jozue vso zemljo po gorah in poldansko stran in ravnine in doline in vse kralje njihove; pustil ni živega nobenega; temveč pokončal je vsako dušo, kakor je ukazal Gospod, bog izraelski.“ (Pogl. 10, v. 40.)

Tudi o razmerju Jahveta (židovskega boga) k sinovom njegovega izvoljenega židovskega naroda podaja „sveto pismo“ taka poročila, ki jih nikakor ne moremo spraviti v soglasje

z neskončno usmiljenostjo, ki jo izdajejo krščanski katekizmi za značilno božjo lastnost.

Ko je bival Mojzes na gori Sinajski, da bi sprejel od boga zapovedi in so si Židje v njegovi nenavzočnosti izgotovili zlato tele, ki so se mu klanjali, razjezil se je bog zelo in dejal je Mojzesu: „Zato me pusti zdaj, da jih pokončam v jezi svoje ihtje.“ (II. Mojz. 32, 10). Šele ko je Mojzes opozoril Gospoda, da bi Egipčani škodoželjno rekli, da je odpeljal izraelsko, ljudstvo, „da bi jih pomoril na gorah“ in se roteč ga skliceval na zasluge patrijarhov Abrahama, Izaka in Izraela, „žal je bilo Gospodu zlega, ki je bil rekel, da ga stori svojemu ljudstvu“ (II. Mojz. 32, 14), ni pa odpustil po vsem, ker ko je bil stopil Mojzes z gore, je zbral vse sinove Levijeve ter jim rekel: „Tako pravi Gospod, bog izraelski: Pripaši si vsak svoj meč k boku svojemu, preidite sem in tja od vrat do vrat in ubij vsak brata svojega in vsak prijatelja svojega in bližnjega svojega. In storili so Levijevi sinovi po besedi Mojzesovi in padlo jih je ta dan iz ljudstva na tri tisoč mož.“ (II. Mojz. 32, 27, 28).

Gotovo se ne zлага s pojmom neskončno dobrega in usmiljenega boga, ki se ne more nikdar zmotiti, da mu je bilo žal zlega, ki ga je bil izrekel, in da je navzlic temu dal izvršiti eksekucijo tako kruto, da ji je palo za žrtev 3000 človeških življenj, pomorjenih od bratske roke.

Poslušajmo dalje, s kakšnimi kaznimi je grozil po 26. poglavju III. knjige Mojzesove Gospod svojemu izvoljenemu ljudstvu za slučaj, da bi ga ne ubogal: „Tudi to storim vam: naženem na vas strah, jetiko in skelečo mrzlico, kar pokazi vaše oči in z bolečino napolni dušo; seme svoje, zastonj ga boste sejali, ker sovražniki vaši ga pojedjo. Razjarjeni obraz svoj postavim proti vam, da boste poraženi od sovražnikov in gospodovali bodo nad vami ti, ki vas mrzijo; bežali boste, ne da bi vas kdo gonil. Če me niti tedaj ne boste poslušali, kaznoval vas bodem še sedemkrat več zavoljo grehov vaših in pomandram vzvišenost vaše moči in napravim nebo nad vami kakor železo in zemljo vašo kakor medovino. Zastonj bo naložen vaš trud, ker zemlja vaša vam ne bo dala sadov in plodov in drevje zemlje ne sadja svojega. Če pa mi boste kljubovali in me ne boste hoteli poslušati, tedaj pridam na vas sedemkrat več udarcev poleg grehov vaših in izpustim na vas divjo zver, ki vas dožene na siročstvo in pokonča govedo vaše in obuboža vas in puste bodo vaše ceste“ itd. „In jedli boste telesa svojih sinov in hčera svojih. Opustošil bom zemljo tako, da se zavzamejo nad njo sovražniki vaši.“

Zadovoljujemo se s temi primerami, ki gotovo zadostujejo za spoznanje, da je bil bog

starega zakona ves drugi kakor usmiljeni bog krščanskega sveta.

V pogl. 21. III. knj. Mojzesove so pravila za duhovnike, izmed katerih so za nas zanimivi predpisi v vrstah 16.—21., ker razodevajo pri bogu nemogoč stud pred ljudmi, ki so obteženi s telesnimi napakami. Tam je napisano: „Govoril je zopet Gospod k Mojzesu rekoč: Govori k Aronu in reci: Kdorkoli iz tvojega semena po vseh rodovih svojih bo imel na sebi znamenje, naj ne pristopi, da žrtvuje kruh boga svojega. Ker noben mož, ki bi imel na sebi znamenje, ne sme pristopati; mož slep ali kručljiv, ali imajoč kakšen ud premajhen, ali prevelik, ali mož, ki bi imel zlomljeno nogo, ali zlomljeno roko, ali grbec, ali krmežljavi, ali ki ima belino na očesu svojem, ali kraste ne-prestano, ali lišaj, ali potlačeno naročje. Noben mož, ki bi imel na sebi kakšno znamenje, iz semena duhovnika Arona, ne pristopi, da žrtvuje ognjene žrtve Gospodu; ker znamenje je na njem; ne pristopi, da žrtvuje kruh boga svojega.“

Obilo mest starega zakona nasprotuje božji *vsemogočnosti in vsevednosti*. Navedimo samo par primer: V knjigi Sodnikov pogl. 1., v. 18, 19 je zapisano: „Pribojeval si je Juda tudi Gazo z pokrajino in Askalon z pokrajino njegovo, tudi Akaron in pokrajino njegovo. Ker bil je Gospod z Judo in izgnal je prebivalce gora, toda ni izgnal prebivalcev dolin, ker imeli so železne vozove.“ Gotovo malenkosten zadržek *vsemogočnosti!*

Vsemogoči bog se ne more motiti in izključeno je pri njem, da bi mu bilo žal tega, kar je storil ali zapovedal.

V IV. knj. Mojzesovi pogl. 23. v. 19 je to tudi izrečno potrjeno z besedami: „Bog silni ni kakor človek, da bi varal in kakor sin človekov, da bi se izpreminjal; kaj bi dejal, da bi ne storil? kaj izpregovoril, da ne potrdi tega?“ — ali v I. knj. Samuelovi (pogl. 15, v. 29): „Ali zato zmagovalc izraelski ne bo varal, niti ne obžaloval tega; ker ni človek, da bi imel kaj obžalovati.“

O ravno nasprotnem pa se lahko poučimo iz obilice drugih mest starega zakona, ki se v njih pripoveduje, kako je bilo bogu, ko se je prepričal o posledicah svojih dejanj, žal tega, kar je bil napravil.

Takoj v I. knj. Mojzesovi v 6. v 6. pogl. stoji: „Žal je bilo Gospodu, da je ustvaril človeka na zemlji, in bolest je imel v svojem srcu“, ali v II. knj. Mojz. pogl. 32, v. 14: „In žal je bilo Gospodu zlega, ki je rekel, da ga stori svojemu ljudstvu“. Enako I. Sam. 15, 10 in 11: „In zato se je izrekla beseda Gospodova k Samuelu rekoč: „Žal mi je, da sem Savla postavil za kralja“ itd. ali istotam v. 35: „... Gospodu pa je bilo žal, da je naredil Savla za kralja nad Izraelom.“

Te primere zadostujejo.

Z božjo vsevednostjo ne soglašajo mesta starega zakona, ki se v njih pripoveduje, kako je bog stopil z nebes, da bi se prepričal o tem, kar se na zemlji godi. Tako je doli stopil Gospod, *da bi videl* to mesto (Babilon) in stolp, ki so ga stavili sinovi človekovi (I. Mojz. 11, 5). Spet drugod govori Gospod: „Doli stopim in pogledam, ali so po njihovem kriku (Sodomcev in Gomorcev), ki je prišel do mene, storili zvršetek hudobije; in če ni tega, pa izvem.“ (I. Mojz. 18, 21). O vsem tem je moral vsevedoči vedeti, ne da bi mu bilo treba stopati na zemljo, da bi videl, kaj tu ljudje uganjajo.

Sedma zapoved, ki jo je dal Jahve, bog izraelski, na gori Sinajski svojemu ljudstvu, se glasi: „Ne kradi!“ V II. knj. Mojz. pogl. 3, v. 21, 22 pravi pa Gospod: „In dal bom milost temu ljudstvu pred očmi Egipčanov. In zgodilo se bo, da, ko pojdete, ne odidete prazni. Temveč izposodi si žena od sosedes svoje in od gospodinje svojega doma srebrnine in zlatnine in obleke; in položite to na sinove in hčere svoje in *tako okradete Egipt*.“ Da so se Židje po tem povelju ravnali, beremo v II. knj. Mojz. pogl. 12, v. 35 in 36, ne moremo pa razumeti, da bi bil „milost“ h goljufivi poverbi izposojenih reči dal bog pravični, ki je resnica sama.

Naravnost zanikanje božjega resnicoljubja so besede preroka Mihe izraelskemu kralju Ahabu, ki so zapisane v vrstah 19. do 23. pogl. 22. prve knjige Kraljev: „Videl sem Gospoda sedečega na prestolu svojem in vso vojsko nebeško stoječo ob njegovi desnici in ob levici njegovi. In dejal je Gospod: Kdo *preslepi* Ahaba, da bi se dvignil in vpadel v Ramot Galad? In ko je pravil ta to in oni pravil ono, izstopil je neki duh in postavivši se pred Gospoda je rekel: Jaz ga *preslepim*. Gospod pa ga je vprašal: Na kakšen način? Odgovoril je: Izidem in bom *duh lažnjiv* v ustih vseh njegovih prerokov. On pa je dejal: *Preslepiš in izvedeš to*; izidi in stori tako. Zato ker, ej, *že je dal Gospod duha lažnjivega v usta vseh teh tvojih prerokov*, zato pa ker je govoril Gospod zlo proti tebi.“ Ahab ni verjel preroku Mihi, verjel pa je prerokom, ki jim je Bog dal lažnjivega duha, dvignil se je proti Sircem in je bil ubit. Židje so verjeli, da je govoril prerok Miha resnico o Gospodu in zapisali so to na večer spomin svojih napačnih nazorov o bogu v knjigo, ki naj bo še dandanes popolnoma nedvomen vir in temelj vere.

Na nižji stopinji omike stoječi ljudje si ustvarjajo predstave o bogu po svoji podobnosti, to je predstavljajo si boga v svoji lastni podobi in pripisujejo mu tudi svoje lastnosti in želje. Tako si je ustvaril tudi židovski narod, za časa samostalnosti bojevit, nestrpen in grabljiv, svojo predstavo o bogu in stari židovski

pisci so nam ohranili poročila o teh nazorih v zbirki spisov, ki jo poznamo pod naslovom svetega pisma starega zakona.

Jahve, narodni bog izraelski, ta je v resnici židovski narod z dobrimi in slabimi lastnostmi tega ljudstva.

Iz dokazov, ki smo jih podali, izhaja, da se narodnega židovskega boga, kakor nam je naslikan v starem zakonu, nikakor ne more spraviti v soglasje s predstavo boga, ljubečega očeta vseh ljudi, ki jo je sestavilo *prvotno krščanstvo*.

Krščanske cerkve pa niso ohranile te plemenite predstave o bogu neskaljene, pozabile so na posledice, ki izhajajo iz predstave boga kot izključno dobrega bitja, in tako se je zgodilo, da so v naukih krščanskih cerkev predstavo o neskončno dobrem bogu večkrat potlačili starozakonski nazori o narodnem židovskem bogu, ki je mešanica dobrih in nedobrih lastnosti starega židovskega „izvoljenega naroda“. Kako usoden je ta pogrešek, o tem nas lahko prepriča nauk katoliškega katekizma o bogu.

Katoliški katekizem uči, da je bog vsemoč, vsevedoč, neskončno pravičen in dobrotljiv. — Če pomislimo na posledice, ki izhajajo iz teh lastnosti v razmerju boga do ljudi, pridemo lahko do prepričanja, da se omenjene božje lastnosti druga drugo izključujejo.

Vsemogočni bog more ali ne mora ustvariti človeka. Vsled svoje vsevednosti ve vse, kaj bo, in posebno ve tudi, kako bo živel človek, ki ga ustvari, ali bo pravičen, da doseže večno veselje, ali bo tako pregrešen, da zapade po smrti večnemu pogubljenju.

Ali ima človek svobodno voljo ali ne, je drugo vprašanje, to nas pa tukaj tudi nič ne zanima, ker bog ve popolnoma gotovo že prej ko človeka ustvari, kako se bo ta svoje volje posluževal.

Vsemogočni, vsevedoči in neskončno dobrotljivi bog more ustvariti samo dobra bitja, nikakor pa ne ljudi, ki ve o njih že prej popolnoma gotovo, da ne bodo dobri in da zapadejo večnemu pogubljenju.

Ta resnica je popolnoma jasna in s tem odpade tudi upravičenost nauka o hudičih, peklu in večnem pogubljenju grešnikov.

Nekoliko odgovora.

Klerikalne korifeje v Ljubljani napadajo „Svobodno Misel“ in svobodomiselce na vse različne načine. Skušali jim bomo primerno odgovoriti.

Začnemo z Dr. Krenom, ki je v 3. in 4. številki „Slovenca“ priobčil neko svoje predavanje, v katerem je menda hotel svojim vernim poslušalcem govoriti o kulturnem boju na Fran-

coskem, posebno o boju za laično šolo, pa je porabil to priliko, da je dal duška svoji visoki izobraženosti. Nazval je tam svobodomiselce „duševne hromce“ češ da so to „ljudje, ki so trčeni“, „ki jim nekaj v glavi manjka“ itd. Na koncu je še pridejal, da pri svobodomiselnih velja le: delaj denar, veruj v krono. Mi za enkrat nečemo premišljati o tem, kako poslušalstvo je imel Dr. Krek, ko je govoril te besede, mislimo le, da je večina onih psokv in visokoletečih misli padlo na govornika in na njegove poslušalce tako, da so v njih lahko spoznali sami sebe.

Kar se tiče visokega gospoda govornika, smatramo tako predavanje za njega kot sramotno, nedostojno in ponižujoče; kajti gospod Dr. Krek bi lahko vedel, da psokve niso nikak znanstveni dokaz, s katerim bi nas mogel pobijati, in da se s takim orožjem bojujejo le ljudje najnižje vrste. Ako mu je občinstvo, ki ga je poslušalo, verjelo in ploskalo, svobodno mu; to še ni nikak dokaz za Krekove trditve, kajti razumni ljudje, ki so čitali članek v „Slovenecu“ so se mu smejali in ga pomilovali. Smo torej „duševni hromci“ etc. Kdor svobodno misli, je duševno hrom. Zakaj neki? Zato, kar mu *zdrava* pamet pravi, da mora svobodno misliti.

Sploh trdi Krek, da se v svobodomiselnih vrstah zbirajo le pokvarjeni študentje in nižje vrste ljudje. Mi bi g. doktorju naštel lahko nešteta imena slavnih mož, ki so bili svobodomiselnici. Da niso to bili duševni hromci, pričajo njihova dela in slava, ki jim ga je priznala bodočnost. Naravnost budalost pa je, kar trdi Dr. Krek na koncu svojega govora, da velja za svobodomiselnca le „delaj denar, veruj v krono“.

To mu menda niti najvernejši njegovi poslušalci niso mogli verjeti. Kajti da bi bilo danes pri nas dobičkanosno, ako je človek svobodomislec, tega ne more noben človek trditi. Nasprotno „delaj denar, veruj v krono“ velja v polni meri pri onih, ki se boje, da bi ljudje svobodno ne mislili. Kajti le iz ljudske zaslepljenosti se da delati denar in iz nje ga tudi delajo vsi, ki verujejo v krono, ki je na Kranjskem dobila svoje posebno ime. „Hlapce bere naj, kdor ne verjame“.

Gospod Krek, le poglejte po sobratih svojega stanu, pa se takoj lahko prepričate, kdo na Kranjskem dela denar in kdo veruje v krono. In to je mogoče in bo mogoče le tako dolgo, dokler ljudje ne bodo svobodno mislili. Kajti ko bo ljudstvo svobodno mislilo, ne bo več redilo one duševne hromce, ki ne morejo živeti od poštenega dela, ampak se morajo opirati na ljudsko nevednost in iz nje delati denar.

Lahko rečemo, da opažamo v svojih vrstah požrtvovalnost in nesebičnost, ki je najlepše izpričevalo za naše idealno stremljenje. Koliko

svobodomiselvev trpi danes na Slovenskem pod klerikalnim pritiskom; ko bi se oni držali gesla „delaj denar, veruj v krono“, zavrgli bi svoje prepričanje, kakor to delajo mnogi „duševni hromci“ in bi stopili v klerikalno službo, kar bi se jim dobro izplačalo. Malo vam pomaga, gospoda, da pišete: „deset metrov od nas, kdor prihaja iz sebičnih nagibov, verjemite, da, ko bi se na deset metrov odmaknili vsi, ki so prišli v vaše vrste „delaj denar“, ali pa se morali priti, „ker so verovali v krono“, potem bi ostala sredina popolnoma prazna. Klerikalna nesebičnost in požrtovalnost je pač dovolj znana in treba bi bilo, da bi Dr. Krek nekoliko več premišljal o nji, predno bo zopet govoril o tem: „delaj denar“, „veruj v krono“.

Dr. Krek — ker smo ravno pri njegovi osebi, naj nadaljujemo z njim — je oni mož, ki je prvi na Kranjskem preobračal Kristusov evangelij. Za njim je prišel njegov učenec Terseglav, ki ga je že popolnoma preobrnil. Dr. Krek je namreč prvi izjavil, da je beseda Kristusova „ako te kdo vdari na levo lice, nastavi mu še desno“, popolnoma napačna in da velja poslej pri vseh pravovernih kristjanih: ako dobiš eno klofuto, vrni takoj dve. Ako bi se mi danes potem pravilu ravnali, nametali bi lahko Dr. Kreku in njegovi družbi „duševnih hromcev“ in drugih psov, ki jih je blagovolil privoščiti nam, in verjemite, da bi ne bili zanje v zadregi, tudi če bi jih bilo treba petkrat toliko. Ampak mi ne stojimo niti na stališču psov niti na stališču klofut, ne le, ker se v tem oziru z Dr. Krekovo izobraženostjo ne moremo meriti, ampak pred vsem zato, ker smo mirni in dostojni ljudje in hočemo o resnih stvareh resno govoriti.

Zdi se nam namreč, da je Kristusov evangelij dandanes na Kranjskem dobil nove inkvizitorje in razlagavce, ki hočejo v evangeliju imeti svoj klerikalni program, v Kristusu pa prvega klerikalca. Pred vsem je tu stopilo o osrednje vprašanje: krščanstvo kot princip boja.

Kristusa in njegov nauk so ljudje že na vse različne načine razlagati, ampak tako, kakor ga razlaga danes Terseglav v Ljubljani, ga ni še nikdar nihče razlagal, le v praksi ga je izvrševala katoliška cerkev. Že v preteklem poletju je položil Terseglav v „Mladosti“ in pozneje v „Slovincu“ podlago svojemu novemu nauku. Terseglav je stopil na Dr. Krekovo stališče o klofutih in je razvil ta nauk naprej, tako da je v zadnjem času prišel do zaključka, da tudi besede Kristusove, s katerimi je v nasprotju s pismarji in farizeji zahteval, naj človek skrije svojo pobožnost, naj se zaklene doma v sobo in moli, da torej te besede niso prave, ampak da je veliko bolj krščansko popolen oni, ki se ne zaklepa k molitvi v skrito sobo, ampak gre ven med bojne klerikalne vrste

in mlati po svobodomiselcih. V „Času“ piše Terseglav o „modernem Kristusu“; ne ugaja mu niti Harnack, niti Tolstoj niti drugi. Razumemo. Čutili so Kristusa vsi praveč krščansko, nego da bi mogli iz njega dobiti to, kar je hotel dobiti Terseglav: klerikalnega bojovnika. Dobro rejenemu hribovskemu fajmostru bi ne zamerili, če bi o svoji vnemi in brumnosti klical svoje farmane na boj zoper „brezverce“ in bi jim dokazoval, da je Kristus zapovedal sovražiti in ubijati jih. Tudi Terseglavu ne zamerimo, ker o takem klerikalcu kot je Terseglav ne iščemo kristjana. Žal pa nam je bilo, da se ni našel razun enega nikdo, ki bi bil branil vznešeno osebo Kristusovo in njegov krasni nauk ljubezni.

Do danes je namreč veljala Kristusova zapoved o ljubezni do bližnjega kot temelj njegovega nauka.

Na tej podlagi se je razvil krščanski svetovni in družabni nazor in v teh besedah ljubezni je trinajski apostol Lev Tolstoj zopet vrnil človeštvu onega Kristusa, ki ga je bilo izgubilo. Terseglav je zavrgel Kristusov nauk ljubezni in je napram njemu postavil Kristusove besede: prinesel sem meč, jaz bom razdružil brata od brata itd. Terseglavu se je tu zgodilo to, kar očita drugim, namreč, da v Kristusu najde vsak, kar hoče: eden socialista, drugi reformatorja, tretji sanjača itd.

One besede o meču in sovraštvu ima tudi Chamberlain v „Worte Christi“ in recimo, da jih je Kristus res rekel, potem ima seveda Terseglav prav.

Dozdaj smo imeli navado videti mladega ždovskega učenika le s prijaznim obrazom; edino enkrat, tako smo se učili, ga je popadla sveta jeza, namreč, ko je podil prodajalce iz tempelja, ker so tam „delali denar“ in jih je izgnal ven z besedami: Hiša mojega očeta je hiša molitve, vi pa ste ji naredili jamo razbojnikov. Mislili smo si, da bi Kristus lahko s prijaznim obrazom prehodil celo Slovensko, če bi pa zagledal politiško in drugo barantijo po naših cerkvah, ki ga najbrže popadla sveta jeza in bi izgnal one, ki so uničili „hišo molitve“. Po Terseglavovem dokazu se nam Kristus pokaže v čisto drugi luči. Je to črn klerikalec, najzvestejši član S. L. S. sovražen in hudoben, ki je primesel seboj meč, da uniči sreče družin, ljubezen, bratov in sester itd.

Ako hočete imeti takega Kristusa, svobodno vam, za nas stoji tram sledeče: mi razločujemo med vero, krščanstvom, katolicizmom in klerikalizmom. Nam torej ni vse eno: vera, krščanstvo, katolicizem in klerikalizem. Klerikalci mislijo, da so vse tri prve besede v klerikalizmu zapopadene. To pa ni res, ker so klerikalci, ki niso verni in so klerikalci, ki so vse prej, nego kristjani.

Nasprotno so zopet ljudje, ki so globoko verni, pa niso (recimo) katoliki, so katoliki, ki niso klerikalci. Ako hočemo to povedati po vrsti, dobimo sledečo resnico: so verni ljudje, ki niso kristjani, so kristjani, ki niso katoliki, so katoliki, ki niso klerikalci. Nasprotno: so klerikalci, ki niso niti verni, niti krščanski, niti — katoliki.

Zato torej mi razločujemo med temi štirimi pojmi, dočim si klerikalci domišljujejo, da je to vse eno. Zato je neumno govoriti o brezvercih, o odpadanju od vere etc. Vera je notranje čustvo, ki ga ima vsak zase. Ako kdo v papeža ne veruje, zato še ni brezverec. Svobodomislec je lahko globoko veren človek in je lahko najboljši kristjan; ne more pa biti veren katolik, ker razumen človek ne more verovati v dogme in papeževo nezmotljivost. Svobodomislec seveda tudi ne more biti klerikalec, ker klerikalizem najbolj zatira svobodo mišljenja, vesti in prepričanja. Tako je n. pr. Tolstoj gotovo največji kristjan naše dobe, a je svobodomislec. Ako je kdo svobodomislec, s tem še ni rečeno, da je brezverec; v tem oziru stremi S. M. za tem, da se očisti versko čustvo vseh predsodkov, da izgine sovraštvo zaradi verskega prepričanja, da se doseže svoboda vesti in prepričanja v vsakem oziru. S tega stališča tudi odklanjamo krščanstvo, kakršnega nam nudi Terseglav in njegova klerikalno fanatična falanga: Bila bi naravnost v interesu dobe in nje družbe, ki trpi na verski krizi, da bi se ne odganjalo od Kristusa ljudi s takim pojmovanjem krščanstva, kakor ga je podal Krekov učenec Terseglav. V tem oziru mi — osebno — stojimo za nauk ljubezni in za njegovega učenika nasproti bojavnemu krščanstvu. Vemo, da je stalo mnogo truda klerikalne filozofe, predno so prikrojili Kristusov evangelij kot bojno orodje za svoj klerikalizem. Nas trezno in svobodno misleče o tem ne bodo prepričali. Dosegli bodo nasprotno, da bodo s tem odganjali tudi dobre in mirne ljudi od bojavnega klerikalnega krščanstva od katolicizma in klerikalizma, kar nam je prav.

Kajti svobodomislec, ki izpolnjuje svojo dolžnost po besedah ljubi bližnjega, kakor sam sebe, je Kristusu mnogo bliže, nego klerikalni agitator, ki zbira klerikalne fondе in kliče ljudi na boj za Kristusa. Smo mnjenja, da Kristus za svojo resnico ne potrebuje nikakih klerikalnih kričačev, ki z mečem oznanjajo nauk ljubezni in kličejo one, ki tiho molijo v svojih hišah, naj pridejo ven in naj mahnejo po svobodomiselcih. Kar je v Kristusu velikega in čistega, stoji za vselej, klerikalna primes mu ne pripomore k nikaki zmagi. Ponavljamo še enkrat: S. M. je deloma tudi versko gibanje, ki varuje verski čut pred klerikalnim sebičnim nasiljem. Bito bi žalostno za nas, ko bi ne imeli vere brez cerkve. Imamo jo in je boljša

nego cerkvena — kajti vera in nevednost ni eno in isto.

Krščanstvo ne smatramo za nauk nasilja, ampak ga branimo kot nauk ljubezni in mislimo, da je v slovenskih klerikalcih malokrščanskega duha.

Tretji napad je prišel od klerikalnega zaroda, ki se zbira v klerikalnih akademskih društvih. Njih glasilo „Zora“ je pisala, da „svobodomiselci sploh niso Slovenci.“ Dozdaj se je navadno mislilo, da so t. kozvani naprednjaki oz. ljudje, ki stavijo narodnost nad vero, kakor so to delali tudi duhovniki za časa preorenja (Bož. Raič, Dar. Trstenjak), da so to najboljši Slovenci. Sedaj pa veleučena klerikalna slovenska mladina pride s trditvijo, da svobodomiselci sploh niso Slovenci. Zato n. pr. Trubar, začetnik slovenskega slovstva sploh ni Slovenec, Prešeren, Freigeist, prvi pesnik slovenski, sploh ni Slovenec, Aškerc, naš pesnik, sploh ni Slovenec. Zato je treba izpremeniti celo slovensko kulturo: naša reformacija ni kulturna, ni slovenska doba, ker ni pisala klerikalne knjige, ampak naša kulturna doba je protireformacija, ki je sežigala slovenske knjige. Naša slava ni v „Iliriji“, ker je to plod svobodomiselstva, ampak v sveti alijanci in v janzenizmu. Naša literatura ni ona, ki so jo pisali svobodomiselci: Jurčič, Levstik, Stritar, Tavčar, Kersnik, Cankar, ampak naša literatura so molitveniki, ki so jih napisali pobožni ljudje. Svobodomiselci sploh niso Slovenci, tako trdi klerikalna akademična mladina.

Nam pa se zdi, da je cela slovenska kultura delo svobodomiselcev in da je ravno v boju za svobodo nastala cela slovenska kultura. Ako smo hoteli biti v nemški in rimski sužnosti, čemu kultura?

Kako naj bi tudi kulturno delal človek, ki vidi srečo slovenskega naroda le v rimskih objemih, kako bi delal za kulturo, ko mora biti prepričan, da vsaka kultura pelje k osvoboditvi, k samostojnosti, proč od Rima. Zdaj pa ne vemo, kdo je boljši sin svojega naroda, ali ta, ki mu odpira pot svetovne kulture in ga hoče varovati pred domačimi in tujimi izkoriščevalci, ali oni, ki zlorablja verski čut mase proti onim, ki hočejo narodno kulturno delati. Ko bi klerikalna mladina spoznala zgodovino, bi si bila kmalu na jasnem, kdo je Slovenec in kdo ni. V prepričanju da so najboljši sinovi in največji delavci našega naroda bili pač oni, ki so svobodno mislili in so neoziraje se na rimsko cerkev iskali novih potij v sodobni kulturi ter hoteli vesti slovenski narod vsopredno z drugimi narodi, v tem prepričanju se zavedamo, da smo Slovenci. Edino klerikalno akademična omejenost more trditi, da svobodomiselci niso Slovenci in udari s tem samo sebe po zobeh. Po klerikalizmu ni še noben narod dosegel svetovne slave in če jo je, so ga po-

milovali kajti to je pomenilo propad. Zato se se mi borimo za ono kulturo, ki je potrebna, da moremo v vrsti drugih narodov nastopati kot kulturni narod.

Naš boj je kulturni in je naroden, hočemo imeti samozavesten, svobodomiseln narod, ki se ne da v imenu nobenega boga izžemati svojim popom in z njimi vred tujcem. Zmagujoči klerikalizem na Slovenskem je izpeljal svojo formulo logično konsekvantno: Slovenec je klerikalec ali sploh ni Slovenec. To je bila bojna parola klerikalnega krščanstva.

Slovenski sokol je torej ali klerikalni ali sploh ni slovenski. Ker se sokol ni udal, so mu postavili nasprotno slo v podobi „Orla“. To je bil prvi napad, ki je jasneje povedal, kam vodi logična konsekvencia. Mi se nismo čudili, videli smo v vsem le znak dobe. In potem je prišla „Cir. Met. družba“. Šolska družba je ali klerikalna, ali sploh ni slovenska. Ker ni hotela biti klerikalna so planili po nji. „Cirimetodarija mora pasti“ se je reklo. Popolnoma naravno. Kajti narodna filozofija teh ljudij se glasi tako: Edino križ brani tujcu vhod v deželo! (Kakor da ni ravno s križem tujstvo v deželo prišlo!) Ti, sin, spoštuj svojega očeta, ti, dekle, se vzgleduj po devici Mariji, stariši pa naj ubgajo svoje božje namestnike. Naroden je ta, ki je vnet za katoliško in ljudsko stvar (Koroški kmet je vnet za katoliško in za svojo ljudsko stvar, ali je naroden?) Sploh: narodnost je klerikalizem. Drugo politično mišljenje je nenarodno.

To so logične posledice stavka, da svobodomiseln sploh niso Slovenci.

In tu so prišli „Naši Zapiski“ in so podkurili klerikalni ogenj. Nečemo tu omenjati zadnji stavek onega spisa, ki je sploh nedostojen za znanstveno revijo, kar hočejo biti „Naši Zapiski“. Pobjijamo le odločno mnenje, da mi ne potrebujemo kulturnega boja. Ne le da ga potrebujemo, ampak tudi izbojevati ga moramo. Seveda ne z abditusovimi sredstvi. Mi smo v kulturnem boju in ravno zadnje vprašanje narodnosti in vera pomeni da smo prav na dnu vprašanja, ki je najvažnejše v kulturnem boju. Mi smo v kulturnem boju.

Ravno to, da smo se temu boju tako izogibali, je pripeljalo tako daleč, da je klerikalizem zmagal ne le politično, ampak tudi kulturno oz. nekulturno s tem, da je kulturne vrednote, ki jih priznava svetovna civilizacija kot tvorne sile kulture napredka in blagostanja preobrnil v svoj prid in je skušal „pomesti“, kar pa menda ne pojde tako z lahka. Kako so to hoteli storiti; smo pokazali: Dr. Krek je svobodomiselnec nazval duševne hromce, ljudi, ki jim nekaj manjka, ki delajo za denar in verujejo v krono, ko je nasprotno res, da so med svobodomiselnici vselej bili in so tudi danes naj

inteligentnejši ljudje, ki mislijo svobodno in temeljito, ki se ne boje težkih dvomov na poti do resnice in se z nesebičnostjo in požrtvovalnostjo posvečujejo kulturi in napredku človeštva. —

Terseglav je preobrnil krščanstvo, češ da to ni nauk ljubezni, ampak nauk boja in sovražstva, ko nas zgodovina vendar uči, da krščanstvo nikdar ni učilo sovražstva in boja, ampak da so se teh sredstev posluževale le različne cerkve in konfesije, ki pa so bile tem bolj daleč od Kristusa, čim bolj so morale in ubijale.

„Zora“ je obrnila pojem slovenstva, češ da svobodomiselnici sploh niso Slovenci, naš razvoj in zgodovina našega — in vsakega — naroda uči, da je bila svoboda vedno cilj napredka, svoboda mišljenja pa ona sila, ki je iskala poti k osvobojenju. Dokler v sužnosti in nevednosti ne vidimo edino in največjo srečo naroda, dokler bomo s spoštovanjem izrekli imena svojih največjih mož, ki so svobodno iskali pota k svobodi naroda, toliko časa ne pritrdimo klerikalni nadebudni mladini in bomo svobodomiselnici prav zato, ker je naše prepričanje, da smo s tem kulturni in zato narodni. Ker je vsled pomanjkanja kulturnega boja prišel klerikalni fanatizem do takih zaključkov, je planil po naših vzgojnih, prosvetnih in šolskih institucijah, češ da je Slovenec ali klerikalni ali sploh ni Slovenec.

S tem je preobrnil jasno resnico, da je narodno obrambo na meji pospeševalo. le svobodomiselnost, dočim jo je klerikalizem oviral. Smo svobodomiselnici, ker čutimo narodno, kulturno in napredno, ker se zavedamo svojih svetih dolžnosti do domovine in naroda in hočemo živeti kulturno življenje, ki bo imelo v sebi sile dovolj, da ga ne zaduši bolj kulturni sosed. Dovoljujemo si torej v imenu inteligence, vere in narodnosti vkljub vsem Krekom, Terseglavom in Zoram svobodno misliti in proti volji „Naših Zapiskov“ sprejemamo kulturni boj, ki naj očisti naše nekulturne razmere.

J. S. MACHAR: *

Pomen „Svobodne Misli“ v češkem narodu.

(Slavnostno predavanje na sestanku češke sekcije „Svobodne Misli“ dne 13. svečana 1910 v Pragi na Žofinu).

Proti koncu preteklega leta sem končal na Žofinu v Pragi predavanje svojih aforismov o antiki, krščanstvu in razmerju našega naroda proti Rimu. Naglašam „aforismov“ — kajti ni

* *Pesnik J. S. Machar* je pri nas že dobro znan. Že pred leti smo dobili v slovenskem prevodu od Dr. Drmote njegovo slavno delo: *Magdaleno*.

mogoče poslušalcem podati tekom dveh ur popolne slike; in zadovoljil sem se z obliko aforizmov, ki zamore le nekako orisati in podžgati ter dovoilite, da govorim tudi danes v tej obliki.

Pravzaprav je to le nadaljevanje tega, kar sem pri oni priložnosti že povedal. Te aforizme zahtevam pri poslušalcu bodisi kot predpogoj, bodisi, da hočem obrniti njegovo pozornost k gotovemu postopanju mišljenja, bodisi, da mu hočem pokazati gotovo merilo, svoje merilo, s katerim opazujem zgodovino človeštva v preteklosti in prihodnosti.

Naj začnem svoje predavanje s karakterističnim nagovorom. Ko sem začel predavati, mi je dala takoj sveta Cerkev razumeti, da ji ta predavanja niso ravno po volji in bil sem proglašen za Rotšildov organ; baje Rotšild skrbi in se zanima za to, da bi zemlja svetovaclavske krone bila odvrnjena od prave in edinozveličavne vere. Na Moravi je pridigoval gotov govornik, da trdim o Kristusu, da je bil vagabund in dimnikar, v Opočni je raznašala vesti kneginja Colloredo-Mansfeldova rojena Francozinja, da sem poslanec francoskih krivovercev, toraj, da sem Francoz in vrhu tega še krščen žid. Bil sem v Libohovicah — libohoviški župni urad je proglašil s prižnice, da se vsak, ki se udeleži predavanja kot poslušalec, izobči iz cerkve — no, in bilo jih je tam šest sto! Dekan v Trebenicah, kamor sem bil tudi pozvan, je naznanil, da bode, ako pridem v Trebenice, glasoval pri prihodnjih volitvah z Nemci in da bodo s tem Trebenice zgubljene. Le obžalujem, da ni imel časa 24 ur, da bi ga spravil v položaj, da bi pokazal tega dobrega patriota v celi njegovi nagoti. Prejel sem

Posamezni prevodi njegovih krajših pesmi in prozaičnih spisov se nahajajo po vseh naprednih slov. časopisih, v zadnjem času posebno v Nar. dnevniku. O njegovih prvih pesniških delih je prinesel pred leti obširno studijo Dom in Svet. Zadnja njegova dela je v lanskem „Slovanu“ opisal Iv. Lah. V smislu svojih zadnjih del (Strup iz Judeje, V zarji hel. sonca, Rim) je delal Machar lansko leto predavanja po vseh čeških mestih in je bil povsod z navduščenjem sprejet. Vsebina predavanj je bila večinoma: o razmerju češkega naroda do Rima, antika in krščanstvo in pod. Klerikalci so šli seveda z vso silo v boj zoper Macharja, toda to je malo pomagalo. Kjerkoli se je pojavil, budila je njegova odločnost napredne elemente na boj. Za napade je Machar posvetil svoje „katoliške povesti“, ki izhajajo v „Času“ svojim klerikalnim prijateljem. Machar je silen duh, bojevit in odločen. Živi na Dunaju in dela neprestano. Na Zofinškem večeru v Pragi smo imeli priliko govoriti z Macharjem. Obljubil je, da letošnje počitnice obišče slovenske kraje in svoje slovenske prijatelje — incognito. Pesnik J. S. Machar pa ima pri nas toliko simpatij, da se bo incognito težko posrečil. Naša javnost, ki se zamina za njegove spise, se bo gotovo zanimala tudi za njegovo osebo. Kličemo mu že danes: na svidenje. Svojim somišljenikom, ki ne znajo češko priporočamo nemški prevod njegovega „Rima“. Kakor slišimo, se pripravlja tudi slovenski prevod „Rima“.

tudi dopis — katoliško-krščanski dopis: „Vaše blagorodje! — Ako pojdeš, salamenski gavner, v Prerov, sfrči vlak v zrak, in ne bo nam žal po tvojem mizerablem življenju, ampak po onih nedolžnih ljudeh, ki pridejo pri tej priliki ob življenje.“ Podpisan je bil: „Katolik“. Prejel sem iz Vamberžic dopis: „Dve katoliški devici sta prisegli pred Blagorodico Marijo Vamberško, da ne odnehajo popreje, predno mi ne polijejo z vitrijolom (modra galica) obraza.“

To so pretnje in orožje teh vzgojencev.

Vzgojevatelji so se poslužili drugih sredstev. Kakor Vam je znano, je bilo sklenjeno na shodu v Kraljevem Gradcu na dan sv. Vavla, patrona in dedča češke zemlje, poslati telegram na kabinetno cesarjevo pisarno in poslati telegram prestolonasledniku, češ da je sveta cerkev ogrožena, da se uradi nič ne menijo, da nekako pomagajo k izpodkopavanju sv. vere itd. Poleg tega je olomuški nadškof vlekkel cel žep citatov iz mojih spisov v kabinetno pisarno. Dalje je kraljevograški pater Reyl napisal proti meni brožuro; ta brožura se je bila razdeljevala po vseh mestih, predno sem jaz tja prišel, vsem prebivalcem, in tako se mi je delalo dobro reklamo.

To so toraj moje izkušnje o razmerju nampram antiki in krščanstvu. Toda, ako pogledamo od blizu na celo zadevo, vidimo, da je to vse le simptom gotovega sistema. Kar sem doživel jaz, ni le poedini slučaj: preganjanje in sekiranje učiteljev nepregledna vrsta procesov zaradi motenja vere bojne klerikalne organizacije, havziranje — da se poslužim iz raza dr. Kramača — s Gospodom Bogom po gostilnah, to so znamenja časa, pri katerih se moramo malo ustaviti. In človeku pride na misel: ako se brani gotova pozicija s takim orožjem, je gotovo, da branitelji ne verujejo v njeno nepremagljivost, da branilci ne verujejo v trdnost te skale, katere peklenska vrata ne zmagajo, ampak se naslanjajo raje na policijo, na paragrafe in na nasilje. Kdor le malo zasleduje tek zgodovine, razume njih malovernost in obupnost njih obrambe.

Zgodovina stoji v znaku dvojega absolutizma od padca antike in sicer posvetnega in duhovnega. Absolutistična posvetna vlada, vsaj formalno je že povsod prenehala in sedaj bije zadnja ura duševnega absolutizma. Ta čut imajo ravno tako oni, kot mi.

Ozrmo se sedaj malo na zgodovino krščanstva. Konstantin, bojujoč se proti protivniku svojemu Maksenciju, sanja, vsaj tako pravi pobožna cerkvena legenda, o križu, ki je imel na sebi napis: „V tem znamenju zmagaš!“ Cerkvena legenda o cesarju — to menda veste — pomeni toliko kot pripovedka; res je, da je bilo njegovo vojaštvo napolnjeno z krščanskimi elementi, ki so bili navdahnjeni s so-

vraštvom proti Rimu in njegovi kulturi, slavi in harmonični osebnosti antičnega človeka. Dal je toraj menda tem elementom gotove obljube, ali, kakor nam pripoveduje cerkvena zgodovina „je pripel na legijne zastave znamenje križa“. In novi bog je pokazal, da zna biti hvaležen: okoli petdeset tisoč mrtvih pri Milvijskem mostu je pričalo o njegovi moči in slavi. To je bil oficijalen nastop krščanstva na oder svetovne zgodovine.

Ta Konstantin, eden izmed najbolj krvavih pojavov zgodovine, je povišal krščanstvo na državno vero in mogoče prispeval k stavbi nekaterih bazilik v Rimu. Sam je prejel krst šele na smrtni postelji, bržkone v tem filozofičnem razpoloženju: škodovati ne more, a človek nikdar ne ve, čemu more to biti dobro. Centrum države je prenesel na Bospor; to je bil en najosodnejših korakov v zgodovini ljudstva. Rim, ta Rim, ki vlada s svojo privlačnostjo narode sveta, centrum sveta, je bil zapuščen in brez glave.

Rimski škof, kateremu je podaril Konstantin Lateransko palačo, je postal po odhodu cesarjevem načelnik tega mesta.

Poganstvo, namreč kult starih bogov in grško filozofijo se je le trpelo poleg krščanstva, vendar je izumirala. Njegovo solnce se je še zasvetilo v polni slavi pod Julijanom, katerega naziva cerkev za Apostata (odpadnik) in ki je bil v resnici eden najbolj čistih in najboljših ljudij, ki so hodili po ti zemlji — solnce poganstva se je zasvetilo tam, toda bila je to slava zapada. Z Julijanom preneha antični človek.

Krščanstvo je bilo sedaj tudi de facto edina ljudska vera. Z mramornatih kipov Bogov se je delalo apno, njih svetišča so bila razdejana in iz kamnov od teh se je stavilo zidovje primitivnih bazilik. Z nasmehom omejenih popov je bila zavržena veča. Pod avtoriteto židovskih pastirjev so bila uničena dela umetnosti, kakoršnih svet pozneje ni videl nikdar in najstrožja in najnasilnejša netoleranca je postala delež nove vere. Osebnost antičnega človeka je bila zlo-mnjena.

Težišče novega življenja bilo preneseno v grobišče, nova vera je vzklikala od groba iz katakomb in je živelo iz fizične nujnosti, ki se imenuje smrt.

Staro rimsko cesarstvo se je nahajalo v razpadu, kajti novi človek in nova filozofija sta zahtevala nove forme. Balkanski barbari so se vsuli pri novici o izmnananju starega cesarstva z vseh koncev čez meje cesarstva in bili navzoči pri delitvi zapuščrime.

Kdor izmed vas je makari le površno pregledal svetevno zgodovino, imel je gotovo pojem in občutek teme, ko je prehajal od zgodovine starega veka na srednji vek. Tako se

godu meni in gotovo tudi vsakemu, kdor kaj podobnega poskusi.

Tema — in iz te teme gleda mrklo, črno znamenje križa, s katerega je slišati žvenket orožja, stokanje ljudstva in vzdihli zlomljenih ljudij — vse le blagoslov nove vere na svetu. A v tej temi se prikaže le en sam človek, ki gre svojo pot in ve, kaj hoče — pontifex maximus. Običajno je to starček, ki se z ovelo roko oprijema pastirske palice in si na ramo daje purpurno rudeč plašč; kajti njegove strasti so že pojenjale, živi le še ta, katera je vsem starim ljudem lastna — želja po vladi, ideja po moči in hrepenenje, videti krvave tilnike in stopati čez uničene duše.

Nameram teh starcev se zoperstavlja posvetna moč, ki se reprezentira v cesarjih, katere se ima za dediče rimskih imperatorjev, ki obvladajo svet — v nemških cesarjih. Toda cesar nima na polovico tako ugodnega položaja, kajti, predno postane cesar, prizna papeža za odločujočo avtoriteto v posvetnih zadevah; ako postane cesar, je bil papež oni, ki mu je dal vidno znamenje njegove moči — krono — na glavo.

Govoriti hočem konkretno: papeži in cerkev so živeli praktično, toda v ljudski duši je divjal skrajno razdražljiv strup življenske negacije. Grešnost telesa je gnala ljudi v samoto, da bi živeli tam protinaravno. Rastli so samostani, puščave so se oživele. Jedno egiptovskih mest je imelo l. 373 po Kr. dvajset tisoč nun in deset tisoč menihov. Reveži so dobesedno razumevali besede svojih duhovnov in menihov, napotli so se v puščave z uničenimi dušami, bičali svoje telo, preklinjali svoje rojstvo; škofi in duhovni so — živeli.

Stakimi se za časa vojnega razpoloženja v negotovih časih in v vojnah ni moglo ničesar začeti. Zato pa so se papeži oprijeli naroda, ki je bil močan in čegar vernost je bila že v antiki naravnost v prislovciah — Germanov. Ti so bili sedaj Arižani, toda papež ni bil nikdar toliko malenkosten, ako se je šlo za posestvo tega sveta.

Langobardi v Italiji so stiskali naslednika Petrovega v Rimu; prišli so tedaj na pomoč Frankovci, pognali Langobarde in darovali Svetemu Očetu kos zemlje okoli Rima: Dedščina svetega Petra. Tudi košček hvaležnosti s preteklih let. Kakor veste, je papež pomagal enkrat Pipnu v težkem vprašanju njegovega prepričanja: Ali je kralj ta, ki vlada, ali ta, ki nosi le ime kralja?

Papež je naravno odgovoril tako, da je zamogel Pipin brez vsega vreči kralja s trona in ga sam zasesti.

Njegov sin Karol Veliki je tudi pomagal Sv. Očetu iz stiske, zakar mu je hvaležni papež dal na glavo krono svete rimske države. Svet

je imel novega imperatorja, toda ta, ki ga je za to naredil, je bil rimski škof.

V tej dobi se širi krščanstvo po Evropi, toda širi se z mečem in ognjem, to kaže ravno zgodovina tega Karola Velikega, ne kroti barbarov, kakor to trdi naši učitelji, ampak je po njih spremenjeno, da bi odgovarjalo njihovi strasti, njihovi žeji po krvi. Pri Nemcih je Izvelčar junak, bojovni klic; Pavlov meč je znamenje boja; naš sv. Vaclav je knez, pod čegar zastavo in pesnijo se bojuje, pokojnega sv. Jakoba, apostola Gospodovega, ki je zašel v Španijo in tam umrl, se ima po smrti za svetega Jaga, za bojnega patrona Špancev in z njegovim imenom se napove vojska Mavrom in Arabom; krščanstvo ne kroti barbarov, temveč je od njih formirano.

Vrnimo se sedaj k zgodovini. Karolingovci, nasledniki Karlovi, so padali in vsled njih je postala cerkev mogočen tvor. Papež je potrpežljivo čakal in neumorno deloval, dokler ni prišlo do javnega boja med Gregorjem VII. in Henrikom IV. Nastopila je Kanossa, ta grozovit triumf papežev nad cesarjem in makari, da je cesar dosegel pozneje vendar še tak vspeh, popolnoma oblegal Rim in se Gregor le s pomočjo Normanov osvobodil, makari, da je ta cesar zopet povzdignil spokorjeno glavo, vendar je bila posvetna moč odvisna od moči cerkve, cesar od papeža. Papež pa, ki ni bil na zemlji le zastopnik Jezusa, boga ljubezni in usmiljenja, ampak tudi njegovega očeta, Jehove, strašnega boga starega zakona, boga maščevanja, nevoščljivosti, uničevanja, ta papež je vladal in se ravnal pri vseh svojih delih po očetu in po sinu, prepogosto po očetu, zelo redko po sinu.

Vrhunec moči in slave je doseglo papeštvo v Inocenciju III.

Ta kralj vseh kraljev, imperator vseh imperatorjev, je odstavljal in postavljaval kralje v daljnih in bližnjih zemljah, njegove besede so imele nepobitno in nepreklicno moč, pri njegovem sodišču sploh ni bilo priziva. To ni bil človek, to je bila nadzem-ka moč; in mogoče bi se papeštvo ravno pod njim razrušilo vsled svoje lastne sile — kajti, dobe se tudi stavbe, ki se vsled lastne premoči podero — če bi mu ne bila prišla na pomoč dva moža razne narave, ki bi ga ne podprla z dveh strani: Frančišek Asiški, malo zapoznjeni učenec galilejskega mojstra, ki je vse s svojo ljubeznijo osvetlil, ogreval in ljubil in Dominik, mrkli Španec, pristaš natančnosti in kazni, ki prihaja v Rim, ko se je udeležil umora na Albigenih. Oba sta ustanovila rede, ki se postali kasarne za cerkveno vojaštvo. Frančišek je v imenu Jezusovem prehranjeval potrebne, krepil vero s primitivnimi slikami in povzdigoval njegovo slavo; Dominik je v imenu strogega Jehove preganjal z zaslišavanjem, mučil, zažigal, da

bi s grozovitostmi vzdržal še vkupaj čredo cerkve.

Zmago nad Henrikom je dokumentiralo papeštvo s tem, da se je postavilo na čelo Evrope in ga pošiljevalo, pridobivati si Sveto Zemljo. Gospodar nad gospodarji je poslal cesarje, kralje in viteze na Vzhod. Križarji so začeli z vspehom svoje poslanstvo; posledica je pa bila: — vdarec papeštvu in cerkvi.

Pokazalo se je namreč, da je Allah Mohamedanov močnejši kot bog kristjanov in da so Mohamedani pošteni ljudje, moški, prosvitljeni in da stoje visoko nad temi, ki so prišli jim iztrgati pozorišče Kristusovega življenja. In začelo je kliti po Evropi seme krivoverstva, seme dvoma, začeli so se ljudje ozirati nekoliko s bolj kritičnim očesom na izvrševalne organe cerkve, začeli so o nečem dvomiti, primerjavali besede evangelija s položajem dejstev in našli, da cerkev nekaj drugega uči in drugače živi.

Toda zgodovina papeštva kaže še na drugo vrsto eksemplarjev, pred katerimi se človek stresa groze. Janez VIII. oslepuje ljudi s grškim ognjem — drži se namreč tako dolgo razbeljeno želego pred oči, da oslepe. Štefan V. proglašča: Papeži kakor Krist so spočeti v materah od sv. Duha.

V zgodovini papešiva najdemo čas, katerega imenujemo „vlada prešestvice“. Marocija, rimska krasotica, je povišala svojega ljubčeka Sergija za papeža, imela z njim sina, ki je bil pozneje tudi papež. Ko je umrl Sergij, je povišala Marocija in njena sestra svojega novega ljubčeka Anastazija za papeža. Za njim je nastopil Janez X. zopet ljubljenec Marocijin, ki se pa ni z njo razumel in Marocija ga je dala popolnoma enostavno zadušiti. Navsezadnje je nastopil njen petnajstleten sinko Janez XI. Umori in tatvine so polnile Rim. Eden neprijatelj sv. očeta je bil v ječi zastrupljen, drugi je bil vržen v Tiberio; v Angeljskem gradu, v ječah Lateranskih je prominula cela množica ljudi.

Unuk Marocije Janez XII. se je polastil papeštva, ko je bil star 19 let, prodajal škofijstva, imel v Rimu dva tisoč konj in njegova papeška palača je bila cel harem. Dvajsetletnega mladenciča je imenoval za škofa. Konečno ga je ubil nek soprog.

Gregor V. je bil izboren Sv. Oče; svojemu protipapežu Janezu XVI. je dal odrezati ušesa, nos, izrezati oči, v takem položaju ga je pustil posaditi na osla in ga voditi po rimskih ulicah; potem ga je umoril v ječi — z lakoto.

Grozovit prizor, kakor se ga ne najde z lepa, je med Štefanom in Formozom. Osem mesecev je že gnil Formoz v grobu; njegov naslednik Štefan dal ga je vzeti iz groba in ga postaviti pred sodišče; to se razume, da se mrtvi ne more zagovarjati; bil je obsojen, odtrgani so mu bili trije prsti, s katerimi je dajal

papeški blagoslov, obleko se mu je iztrgalo raz telesa, truplo so s kljukami povlekli iz palače in je vlačili po rimskih ulicah in je naposled vrgli v reko Tiberu. Prokletstvo, ekskomunikacija, interdikti so v tej znameniti dobi naravnost cveteli.

Gregor VII. še drug Sv. Oče, je bil zapovedujoč duhovnik, brez glave in krut. Bil je to ta, pred katerim se je pokoril nemški cesar v Kanossi. Kako je bil prepričan o svoji nezmotljivosti, pričajo te njegove besede: „Ljubil sem resnico, sovražil sem nepravico — zato umiram v prognanstvu.“

Kakoršen je bil vzgled zgoraj, tako se je ravnalo na nižjih stopinjah cerkvene hierarhije, tako so postopali kardinali, škofi, župniki. Naš stari Kosmas pripoveduje karakteristično storijo: Škof praški je postal Jaromir brat kneza Vratislava; knez oprezen, da bi ne bila v rokah jednega tako velika škofija združena s zahtevami vladajočega rodu, ni privoščil svojemu bratu toliko moči in ustanovil drugo škofijo v Olomucu. Ljubeznivi Jaromir se je podal v Olomuc in škofa Jana lastnoročno tako premikastil, da je stari mož komaj si še življenje rešil. Se razume seveda, da se je šel pritožiti v Rim. Toda tudi Jaromir je v naglici tam poslal svoje poslance in stari Kosmas pripoveduje dalje: dal jim je denarja, šli so k posameznim kardinalom in posrečilo se jim je pridobiti tako mnenje, da se ni Janu ničesar prigodilo. To bodi le mal primerljaj z naše češke zgodovine.

Pripomnil sem, da se je takrat vzbudilo prepričanje. Trdo je spalo in dolgo je spalo. Toda taka dejstva vzbude tudi še najglobokejši spanec; vzbudilo se je prepričanje in človek, ki je do sedaj živel s živalskim instinktom, ki je verjel kakor žvinčad in mislil kot žvinčad, je začel premišljati.

V tej dobi je dobojevalo papeštvo posledno fazo svojega dolgega boja s cesarstvom. Tragičen konec Konrada na neapoljskem trgu je bil posledni del tega razvoja, tega meteža. Toda tudi papež je bil kmalu vržen z svojega mesta, raz katerega je obvladal cel svet.

Bonifacij VIII. se ni razumel s francoskim Filipom in hotel je metati nanjga s gromom svoje kletve — toda Filip ni bil vladar, ki bi se strašil, kakor so bili nemški cesarji: Poslal je proti Bonifaciju kompanijo vojakov, kateri so ga stregli, osramotili in ki bi ga malone ubili, če bi ga ne osvobodil rod Orsinov. Bil je sicer zopet svoboden, toda vera v moč in silo papeško, vera v njegovo posredovanje med bogom in ljudmi je bila izpodkorenjena in Bonifacij VIII. sam grozovit petindevetdesetletni starec, je postal prva žrtev te desiluzije. Preklinjajoč v blaznem stanju vse močne, si je razbil glavo ob Vatikanskem zidu.

Njegov naslednik je bil zvoljen po volji francoskega kralja Filipa in se je naselil v Avi-

njonu. Sedemdeset let je trajalo to „babilonsko pregnanstvo“, predno se je papež zopet preselil v Rim.

Prebujeno premišljevanje in pozornost ljudij ni več prenehalo. Začelo se je cerkev kritizirati, opazovati, primerjati in ljudstvo je zahtevalo koncile. Srednji vek je sploh dolga perijoda, o kateri se splošno misli, da se v njem ni sploh nič mislilo. S koncili ni bilo mnogo storjenega, Sv. Očetov je bilo več, drug je preklinjal drugega. Na Kostnickem koncilu so se konečno zjediniili v jedni zadevi in sežgali na grmadi dva poštena človeka, dva prava kristjana, Husa in Jeronima. Hus in Jeronim sta umrla še kakor člana cerkve.

Dobro moramo opazovati človeški razvoj in vedno gledati, kaj je bilo na gotovih reprezentantih posameznih faz in mišljenja časovnega, kako so plačali davek svoje dobe.

Med tem pa so zopet zaprasketali tudi plameni poganstva. Ljudstvo se je začelo vračati k antiki. Bližal se je prepod umetnosti, sploh prepod človenčanstva. Renesanca je prihajala iz bibliotek starih samostanov v stanovanja pesnikov in filozofov, zemljo se je odpiralo in izkopovala z njene rijaste gline neumrjoče marmornate kipe in dremajoča misel antike, ki je spala v neskončni večnosti je vstala in se vračala v glavo živečega ljudstva — in poganstvo je napadlo cerkev.

Papeži, pregnani z stola, raz katerega so vladali svet, so skušali, da bi postali vsaj lokalni posvetni knezi in so skrbeli, kot drugi posvetni vladarji, da bi se njih ozemlje razširilo — vojevali so se, vodili politiko itd. — Kardinali so živeli po vzgledu svojih predstojnikov, ravno tako škofje, prelati, vsi, prav do zadnjega kaplana v hribovski vasi. Podpirali so umetnost, skrbeli so, da bi njih gostije bile kar najsjajnejše, da bi bile njihove palače umetniška dela, da bi njihove galerije slik bile polna najboljših slik.

Kaka pa je bila ta ljubezen za umetnost, na drugi strani, nam kažejo sami umetniki, na pr. življenje Mihaela Angela, katero je naravnost žaloigra papeške dobrohotnosti.

Toda vse to, vse njihove želje so stale denarja — mnogo denarja — in papeži, ki so napeljavali ljudi k nebeškemu kraljestvu, so se morali obrniti na blagajno tega sveta po svojih zemljskih prebivalcih: spravili so vkup izborna sredstva: — prodajali so nebeške zaklade za pozemljsko zlato, kupčevali s življenjem v večnosti in iznašli odpustke, ki donšajo denar. K temu pridajmo še ono nenravnostno življenje, ki se je takrat odigravalo takorekoč na ulici, zastrupljalo se je kardinale, da bi se zamoglo prodati izpraznjena mesta, cela vrsta papežev iz te največje dobe rimske cerkve, in če še poleg pomislimo, da se je

iznašlo ob tem času tisk, ki je z besedo in sliko (Flugblätter), razširjeval grozo tega gospodarstva po vsem svetu.

In tu vidimo, da je bilo polje za reformacijo pripravljeno, izorano in nasejano. Še nekoliko ilustracije k tem besedam, kako je zopet bilo življenje teh, ki so bili nasledniki sv. Petra v tej perijodi. *Urban VI.* je komaj da je postal papež, pustil strašno mučiti šest kardinalov, ki niso zanj glasovali. Ko so jih peljali v mučilnico, je ukazal: „Mučite jih tako, da slišim njihovo kričanje!“ In slišal je njihov krik, ko se je sprehajal po vrtu in čital brevir pri tem. *Pij II.*, ki je posegel tudi v našo zgodovino, se je krasotičil kot ovela krasotica. *Sixt IV.*, morilec brez vesti je uvedel v Rimu bordele in zaukazal naj mu kardinali pripravijo dvajset ali trideset takih nesrečnih deklet; imel je sina, katerega je imel s svojo sestro. *Inocencij VIII.*, katerega sem že omenil, je nastavljal tarifo za prodajanje odpustkov in uvedel čarovniške procese; prav s krščansko usmiljenostjo je ravnal s premaganim mestom *Palestrino*; prav do zadnjega je dal vse podreti, tudi cerkev in sodišče in razkopati ter potresel s soljo in zemljo prokel, da bi ja tam nič ne rastle. *Julij Alexander VI. Borgia* je, upam, tako poznan tudi po svoji rodbini, da ni treba podrobneje o njem poročati. Umril je za strupom, ki je bil namenjen jednemu bogatemu kardinalu.

Julij II. je postal papež potom simonije (nakupa): bil je vojak — v bitkah, ki jih je vodil, je prišlo na 200.000 ljudij ob življenje. *Lev X.* je prodal vse, kar je le mogel, pa ni imel nikdar denarja; pijanec, požeruh je umrl brez vseh zakramentov. V Rimu se je govorilo o njem, da zato ni mogel sprejeti zakramentov, ker jih je prodal. *Klemen VII.* iz rodbine Medičejcev, je bil nasrečen diplomat, lažnjivec, postal je zato kardinal, ker je dal svojo sestro Aleksandru VI. za metreso. *Julij III.* je tudi zanimiv Sv. Oče, imel je z jednim kardinalom skupno konkubino in oba nista razločevala otrok, komu kateri pripada.

Pod njegovim vladanjem je bilo v Rimu 40 tisoč zloglasnih žensk. Svojega čuvaja opic, 16letnega grdega dečka, je naredil za kardinala. Ko so mu drugi to očitali, jim je mirno odgovoril: „Kaj ste pa našli na meni, da ste me izvolili za papeža?“

Skratka, to je bilo gospodarstvo, ki je naravnost zahtevala reformacijo. Nekaj prav zanimivega je, čitati reformacijski boj Lutrov, kako se je postavil nasproti — bil je namreč s prva veren Auguštinec, človek, ki ni mogel trpeti Husitov — kako se je zoperstavil Aristotelu, katerega so uvrstili med cerkvene pisatelje tako, da je postal ogelni kamen cerkvene filozofije, kako je nastopil proti odpustkom, proti papežu in konečno proti koncilu. Sprl se je z vsemi in Nemci so si pridobili zgodovinsko

zadoščenje za Kanosso, za osramočenje svojih bivalih cesarjev. Ostresle so se duše rimskega jarma.

P otestantizem pa ni postal le, kar se samo ob sebi razume, idealna vera v smislu junaka v bajkah knjig novega zakona, tudi on je poznal svojega boga, krutega in bojnega. Toda za oni čas je to ogromen napredek, bila je to zmaga razuma nad slepo vero. Mogočna Lutrova postava, mož izmed ljudstva, je bila predmet dolgoletnih ljudskih tradicij in ponos naroda. Pobožni protestantovski oprode so udri v Rim in naredili konec renesanci.

V tej dobi, ko se Rimu ni dobro godilo, je prišel, kakor enkrat k Inocenciju III. mrki Španec Dominik, k Pavlu III. drug Španec Ignacij Lojolanski in mu privedel vojakov, ki so postali najneupogljivejša rimska vojska. Ljudje, ki so umorili lastni jaz, ki niso imeli svoje lastne volje, čegar truplo je moralo vbohati svojega generala in rimskega papeža, k čegar službam so morali biti vedno pripravljene. Njihova institucija je okrepčila hirajočo rimsko avtoriteto. Okrepčan po teh se je spustil Rim v protireformacijski boj. Kako smo mi Čehi plačali stroške te protireformacije, vemo in čutimo v svoji krvi še danes.

Rimski katolicizem se je utrdil na tridentinskem koncilu. Sprejele so se nove naredbe in sprejet je bil na tem koncilu španski način cerkvenega življenja.

Niso bili Nemci, ki so zopet zadali Rimu smrtno rano, ne — bila je to zopet Francija, katera je kakor včasih pod Filipom, delala račun s nestvorom, razbila posodo in izlila nje vsebino. Francoska revolucija je kar odstavila gosпода Boga. Res je sicer, prišla je zopet reakcija, toda reakcija ni bila to, kar je bilo pred revolucijo. Napoleon, sin advokata z Korzike, si je poslal po Sv. Očeta, da bi bil prisoten pri utvorjenju novega cesarstva. Papež je mislil, da ga bode kronal, kakor je enkrat Leon kronal Karola Velikega.

Prišel je v Pariz, toda Napoleon si je pri kronanju postavil krono na glavo sam. Papež je bil toraj le nekako nepotreben individij pri celi slavnosti, a imel je še vedno toliko pričujočnosti duha, da je pozdravil novega cesarja z starim zgodovinskim klicom: „Vivat in aeternum semper Augustus!“ Toda za njim je zopet prišlo revolučno gibanje, ker je ljudstvu prirojena želja, doseči višino, katero se je imelo že enkrat v oblasti, ostati na istem, kamor je že enkrat dospelo. Dogodki v Franciji pa kažejo, da gre ta narod, ki je zadal Rimu najhujšo rano, svojo premissljeno pot naprej.

Tam imajo dan, pri nas se šele svita, kar opazijo le ti, ki so bedeli, ali pa oni, ki so zgodaj vstali. S tem sem o tem zgodovinskem fakti, ki ga zgodovina imenuje krščanstvo, teoretično nekako gotov. Gotovo ste zapazili

tudi neko posebno skepso, s katero zre človeštvo na svojo preteklost, preskuša, premišljuje in — na enkrat začne dvomiti o eksistenci recimo Homerja, Mojzesa, Šekspira itd.; izvede takoj posledico svojega dvoma in sploh zanika njihovo eksisenco.

Sem tak skeptik in kot tak Vam pravim danes tole: Ni bilo v človeštvu krščanstva, ne verujte tega, kajti, to kar vidimo, da doigrava pred našimi očmi, ni krščanstvo, ni bilo nikdar krščanstvo, in ni večje ironije v zgodovini človeštva, ako se daje temu nestvoru ime krščanstvo in ako se ga spravlja v stik z Novim Zakonom.

Kako se toraj imenuje ta stvar? — Katolicizem, in ako hočete še krajše, Rim. Katolicizem je tista nerodna dvoživka, ki ima nekaj drugga na jeziku, nekaj drugega zopet v srcu, pač pa vedno nasprotno temu v srcu, kar ima na jeziku. Zgodovina katolicizma, zgodovina Rima so najboljša ilustracija k mojim besedam. Zato sem jih konkretno razvijal, kajti ljudstvo je kakor majhno dete. Ako mu obljubite, da mu pokažete raj, če se pusti potegniti za ušesa v višino, in dobro ljudstvo Vas bode naravnost prošlo, da ga potegnete v višavo za ušesa, samo, da bi videlo raj. Vedno pa se je našel nekdo, ki jih je vlekel, zlasti ker je dobro ljudstvo še plačevalo za ginljivo upanje. Niso se pa dali zapeljati le najvni ljudje, tudi filozofi in razlagalci zgodovine, ki neprestano trdijo, da je bilo takó imenovano krščanstvo sreča za človeštvo, napredek napram antiki, pa razlagajte jim in govorite jim še tako prepričevalno, da krščanstvo ni prišlo človeštvu nikdar v kri in meso, da je ostalo vedno le prazen načrt, porcelan, ki je zaprt v omari, s katerim se le hvalimo, pa ne jemo z njega, ga ne potrebujemo in le tu in tam obrišemo prah raz njega. Obr. zložite jim — vse zastonj; pronicani so tako s svojo življensko filozofijo, katolicizmom, da Vam pritrdijo, Vam gratulirajo, vendar naposled, menda kakor iz navade, poreko: „Sreča je bila za človeštvo“, nekdo bode pa morda še pridal: „Sicer pa teh stvari nisem razmišljeval“.

Ha, to je! Če bi se več premišljevalo, primejalo, bil bi učinek drugačen kot tako; toda človeštvo kot narod je zadovoljno, ako mu ni treba misliti posebno se pa boji takega premišljevanja, katero bi mu nalagalo gotove konsekvence, in nekaka bojazen pred posledicami, pred doslednostjo je ena prvih napak našega preljubega človeštva. Če pa hočem govoriti od nas, pa rečem brez ovinkov, da je strah pred doslednostjo ena glavnih karakterističnih lastnosti češkega človeka in če rečem, da ima naš mili češki narod celo vrsto takih strahov, je ta strah na jednem prvih mest. In naš dobri narod je ves poln katolicizma.

Ozrite se malo na našo politiko na Dunaju, doma, oglejte si naše javno življenje, gospodarstvo naših komun, sploh naš nastop — povsod vidimo to dvojnostranost in dvoživkam slično obnašanje, povsod lepo se glaseči klici, lepi vrtovi, celo najboljši programi — toda v praksi nasprotna stran tega: katolicizem.

Dovolite, da izpregovorim tu nekoliko besed o ženi. Katolicizem je zaslužil tudi ženo, prevzel iz Starega Zakona nazor, da je delež žene — „v bolečinah boš rodila svoje otroke“ — kazen za greh v raju. Prevzal je iz judajicizma nazor, da je delež pogana in žene nekaj, za kar se mora človek še zahvaliti, da ni bil s tem kaznovan; grmel je po besedah sv. apostola Pavla: „Molči žena v cerkvi“; v nicejskem koncilu je imenoval ženo naravnost peklenška vrata, pot k razuzdanosti, škorpionov bič in nekoristen stvor; koncil v Tyru se¹ je pečal s sumljivo hudobnostjo ženske; na drugem koncilu se je popolnoma resno o tem predvarjalo, ima-li žena dušo in jeden prvih cerkvenih učiteljev sv. Avguštin, pravi doslovno o ženi: „Čim bolj pobožna je žena, tem več ima v sebi razpoloženja krazuzdanosti in pod krinko pobožnosti se skriva poželjivost ali strup okuženosti.“

Oglejte si nadalje celibat katoliških duhovnov, to grozovito klofuto v lica naših žen in gotov obred v cerkvi „upeljavanje“ — to naj služi le vzgled izmed vseh neštevilnih primerov, kako misli Rim na ženo. Zamorci in Indijani smatrajo ženo, ki postane mati, za sveto stvar: Cerkev postavi gotovo dobo, predno sme zopet žena v cerkev, da se tam očisti in zopet vrne v cerkveno občanstvo.

S kratka, žena je bila in je z vero tako izkoriščana kakor kak agitator, stroj, reklama ali stafaža cerkev, in s tem se je v njih ubilo človeka. Človek je bil v njej zaslužjen, se ga je prodajalo v zakonih in sploh v človeški družbi. In to je trajalo lepo vrsto stoletij, predno je to stoletje, ki je obračunilo s katolicizmom teoretično, se spomnilo tudi žene in jo oprosilo verig katolicizma. Vendar je žena povsod in to posebno pri nas najbolj goreča braniteljica tega, kar jo zaslužnjuje — katolicizma.

Vrnimo se sedaj malo v svojo domovino. Ako moremo sploh biti ponosni pri vsem tem na kaj v svoji zgodovini, je to odpor, katerega je kazal naš narod vselej proti temu katolicizmu in se kaže do sedaj v njegovih najboljših ljudeh. V srednjem veku je bil Rim oni, ki je stavil svojo avtoriteto nad Pismo in zdravo človeško pamet. Protestirali smo proti temu. Bil je to Waldhauser, ki je po sv. pismu sodil nevredne cerkvene služabnike, bili so to njegovi nasledniki, Milič z Kromeriža, Matej z Janovega in konečno najlepši pojav naše zgodovine Jan Hus.

V častnem značaju njegovem in v osebnosti njegovega prijatelja Jeronima Praškega se je izkristaliziral smisl naših naslednikov Kristusovih, katere je svet malone oboževal. Dva stavka, ki sta bila izgovorjena v Kostnici, stavek, katerega se je zabrusilo v obraz Husu: „In če ti poreče zbor, da imaš le eno oko, moraš verjeti, da imaš eno oko“ in stavek Husov: „Prepričajte me iz pisma in spokorno preključem“ — ta dva stavka najbolj osvetljuje bisto rimskega katolicizma, osvetljuje tudi vir, s katerega je morala priti reformacija.

V naši zgodovini nimamo krasnejšega kot ta vedno se ponavljajoč pravičen odpor proti Rimu. In ni slavnejše dobe nad te, ki je sledila tem dogodkom. Čut odpora je prevel ves narod in ga okrepčal za čudovite boje, na katere ne moremo vspominjati brez čuta ponosnega veselja.

Kaj se je godilo dalje, to veste; Rim je prevaril zmagojoč in skromen naš narod, z compactati in ko je bil zamenjal sulice v cepce, mu je vzel še kompaktate.

Papež je priznal, da je bolje uničiti kralja Jurija, kot pa pregnati Turka iz Evrope. Toda naš narod ni niti po vsem tem vpognil svojega hrbta in se spokoril. Le njegova nevolja je rastla, in življenska njegova misel je bila, živeti brez Rima.

Nagnil se je toraj k Lutru, v čegar osebi je videl nadaljevanje svoje češke reformacije in prevzel od njega reformo, ki je prospevala pod srečnejšimi avspicijami kot njegova lastna. Ogroženi Rim ohraben po Jezujtih, se je spustil v protireformačni boj in zadal prvo rano na najobčutljivejše mesto. Zadal je oslabljenemu narodu, narodu katerega se je vodilo bolj fanatično, da ne rečem na furijanski način, kakor pa z modro prevdarjenostjo, hudo in pekočo rano.

Bavarski najeti vojaki, plačani s denarjem papeža Pavla V. so zmagali na Beli Gori. Po te bitki se nam je takoj oznanjevalo Krista po rimskem načinu onega morilca Karla, katerega imenuje zgodovina Velikega in cerkev Svetega. In tako korenito se ga je nam oznanjevalo, da se je borila že 28 let po belogorski bitki naša mladina, up domovine in up vsega naroda na Staromeskem mostu za Njega cesartko Veličanstvo Ferdinanda in sveto rimsko religijo proti Švedom, ki so se bojevali za svojo zapriseženo protestantovsko idejo.

In tako smo otroci Rima, zopet katoliki. Tipična podoba je spopolnila galerijo naše zgodovine in narodnega življenja, podoba, katero malokdo pozna, ki je le malokaterikrat imenovana, na katero se pa večkrat kaže in se sledi njenemu vzoru bolj, kakor marsikateremu drugemu pojavu v naši zgodovini: Jurij Plahi, znan Jezujit iz Staromeskega mosta. In če sem nazval Husa za kristal naše zgodovine, je

Jurij Plahi drug kristal, kristal našega narodnega značaja.

Dvojina teh kristalov v našem narodnem življenju, družabnem in v življenju posameznega človeka je tipično znamenje naše duše, ki je polna katolicizma. Husa imamo na jeziku, pripoznamo ga in mu postavljamo spomenike, toda pravi patron naše duše je Plahi Jurij, rimski jezujit; toda ta rozpor ni mogoče odstraniti. Občutili so to naši buditelji, občutili so to tudi oni, ki so prišli za njimi; pa kakor je bil popreje smisel naše zgodovine, živeti brez Rima, tako je tudi sedaj geslo naših najboljših ljudi: Bodimo skupni, nerazkosani, nerazdvojeni ljudje in živimo tako, da je naše delo v soglasju z našimi načeli.

Taka naša regenerirana stranka ljudi nam je svedok, da imamo še vedno v sebi husitsko kri, kljub vsemu se nahaja vendarle še v majhnih kapljicah, navzlic vsemu, kar smo zagrešili sami in temu, kar so drugi zagrešili na nas.

Mi, ki smo prevzeli dedščino, ki so jo nam zapustili ti, ki so šli pred nami, uvidevamo bolezen, kakor tudi njene vzroke. Bolni smo na katolicizmu, bolehamo zaradi njega v veri, v politiki, v literaturi, v javnem življenju, v zasebnem življenju — skratka: povsod. Poglejte le. Poglejte le, kak razloček, kako nesoglasje leži v naboženstvu našega katoliškega človeka.

Ponavljam najvažnejše misli svojega predavanja in dovolite mi, da to storim, kajti dejstva, kot so ta, se mora vedno in vedno ponavljati, posebno pri nas Čehih (pa tudi za Slovence velja isto; opomb. prestavljalca), da nam ostane vsaj nekaj v krvi in mesu.

Iz vere našega ljudstva je že davno izginil bog, ostal je le še duhovnik, ostala so le še cerkvena poslopja. Verska morala nima niti najmanjšega vpliva na vzgojo našega človeka; živi le v mytologiji in v praksi gospodari surov naravni zakon „Zob za zob“. Mytologija odgovarja metafizičnemu nagnjenju duše našega človeka, cerkev mu je prostor, kjer njegov duh vsaj malo zgubi potrebo po neobhodno potrebnih poeziji in tako uporablja čas na dan, ki mu je edin prost med vsemi drugimi v tednu. Duhovnik je navzoč pri vseh pomembnejših trenutkih življenja našega človeka, krsti ga pri vstopu v življenje, ga spoveduje, navaja ga k temu, družijo s drugim spolom in v poslednjih trenutkih mu daje zadnje blagoslove; še po smrti ga spremlja s svojo latinico k grobu — seveda, vse le za primerno napitnino — plačo. Ako mu pa še kaj več plača, mu pa obljubljuje posmrtno življenje in veselo svidenje s temi, ki jih je imel tu rad.

Cerkveni obredi, visoke stavbe le slabo razvitljene s ponajveč barvanimi okni, večno hladni zrak, vonj po kadilu in voščeni svečah, altarji s temnimi, barvanimi slikami, poslačeni stebri, duhovnik v nenavadni prešerni obleki,

poje se v latinskem, jednom z najkrasnejših jezikov, kar jih je kedaj človeštvo imelo, orglje in petje na koru, glas zvonov in oni svečano-sten trenotek, ko sme navaden priprosti človek tudi sam na glas zapeti, zapeti kako dolgočasno in pomenljivo cerkveno pesen z orgljami . . .

Z visoke prižnice prihajajo na vbogega re-veža, ki je celo življenje navajen govoriti v kratkih, jednatih stavkih, dolgovezni govori, raztežnjeni na dolgo in široko z vsem mogočim olepšavanjem besed in formuliranjem posameznik stavkov, ki kar mrgole nenavadnih besed, tujk, anekdote, primere in legende iz davno preteklih časov in tujih dežela, to je za preprosto njegovo dušo gostija, o kateri se mu dozdeva, da je bila zanj zastoj pripravljena in mu niti na misel ne pride, kako drago jo še plača.

Ali popoldanska božja služba. Cerkev raz-vitljena s lučmi, solnčna svetloba pada le me-stoma na cerkvena tla, od oltarja sem zvene dolgočasne litanije „Kraljica angeljev —!“ „Stolp slonokoščeni —!“ „Posoda vse časti vredna!“ — „Pribežališče grešnikov —!“ in podobne besede vzhodnih gostobesednih jezi-kovnih oblik — in on sme po vsakem vskliku glasno odgovoriti „Prosi za nas“ ali „Usmili se nas“; procesije, božja pota, prazniki veli-konočni, binkoštni, božični, rešnjega telesa — vse to skupaj je v taki zmedeni duši, ki se na-haja v svečanem nenavadnem razpoloženju, v tej mistiki, ki je za tega človeka nekaka poezija — tako imenovana vera.

Svetniki na oltarju so mu res pravi svet-niki, naslikana Marija prava Porodnica Božja, sv. Janez na mostu pražkem pravi sv. Janez Nepomuk; odkriva se, pozdravlja, pa ne da bi skazoval spoštovanje temu, kogar slika ali soha predstavlja, ne, odkriva se se sohi, sliki, ker to je zanjga svetnik, Jezušek z lesa mu je pravi, samcati Bog.

To vse pa našemu človeku nič ne de, da ne bi lagal, ne kradei, ne obrekoval, ne krivo prisegal, komu kaj žalega ne storil in da ne bi bil zmožen storiti kaj najostudnejšega, samo da je njemu v korist.

Ponavljam: verska morala nima niti naj-manjšega vpliva na našega človeka; njegov razum spi, človek je v njem nevzdramen, življe-nje, katero vede, vede le po instinktu kot zver.

Vera je baje odnošaj, razmerje človeka napram bogu. Ali pa je res Nekdo nad milijoni in milijoni svetov in njih solnc, nad milijoni in milijoni njih prebivalcev, njih ljudij, živalij, in-sekt, dreves, rastlin in kamnov? — Je-li res Nekdo? Danes, ko vidimo in čutimo, da člo-veško življenje v celi ogromni simfoniji življenja in umiranja nima niti za las več pomena kot katerokoli življenje od vseh živalij, rastlin in dreves, ko ni človeško življenje nič drugega, kakor posledica brutalnega boja za obstoj, kar človek izvršuje ne le proti ostalim tvorbam,

temveč tudi proti človeku, družba proti družbi, ideja nampram ideji, narod proti narodu.

V tem splošnem boju, ki je pravzaprav življenje, v tem poginjanju, da bi moglo zopet nastati novo življenje, ali ni v vsem tem pojem boga, kakor si ga človeška pamet sploh more predstavljati, že žalitev in poniževanje Boga. Vendar, če se more le čutiti, ne more se mi-sliti, kaj šele reči. In molitev? — Prosimi ga, zahvaljevati se mu, obračati se k njemu? — Kako malenkostno, kakšno dvorjenje človeštva, kakšno poniževanje nečesa, ki se niti ne da razumeti.

Toda ljudstvu se baje ne sme ravno kar ime-novano vero jemati, ker mu ne vemo dati kaj v nadomestilo — tako kriče naši državniki* in vedno se to ponavlja — poleg pa zopet nič ne misli.

Zakaj bi se ne vedelo, kaj naj se mu da? Vzemite mu mirno vero v vraže, vzemite mu češčenje malikov in podajte mu zato malo res-nice kolikor jo ljudstvo ima in nekoliko umet-nosti, kolikor je potrebuje, in videli boste, da češki človek ne bode pogrešal brez boja go-spoda boga, da ne bode pogrešal duhovnov in cerkva. Toda ne podajte mu teh stvari v govorniškem slogu, ne igrajte pri tem vlogo avgurja, ker ljudstvo tega ne prenese. Govorite odkrito in razumevno vse to, kar si vzajemno razlagate pri zaprtih durih, skušajte pridobiti si način njegovega govora, da Vas bode razumel — in ko ljudstvo enkrat razume, izvede tudi posledice. Toliko o veri in verstvu našega človeka.

Ozrimo se še malo na one, ki so propo-vedniki te vere pri nas, pogledjmo, kakšna je teorija in praksa pri katoliškem duhovništvu.

„Moje kraljestvo ni iz tega sveta“, je go-voril Krist. Drugič je zopet dejal: „Ne zbirajte si na zemlji zakladov kjer jih nič rja in jih izkopavajo tatovi in odneso.“

Dobro. To je veljalo takrat, vedno pravijo. Poglejmo na prakso. Majhna statistika z Oger-skega: „Moje kraljestvo ni s tega sveta“ — toda ostrigomski primas ima 95.000 oralov zemlje in 1,650.000 K letnih dohodkov; nad-škof jagerski ima 42.000 oralov in 230.000 K letnih; nadškof v Kaločeh ima 87.000 oralov zemlje in 2,460.000 K letno; kovaradinski škof ima 187.000 oralov zemlje in 4,000.000 K letnih dohodkov; nitranski škof ima le 126.000 oralov zemlje in 1,250.000 K vsako leto. Tako na Ogerskem.

Letni dohodek cerkev tokraj Lajte znaša 60,000.000 K vsako leto. Dunajski nadškof ima 308.000 K letno, kapitula sv. Štefana 222.000 K vsako leto; praški nadškof ima približno 600.000 K letno, kapitula sv. Vida

* Pri nas na Slovenskem zastopa med drugimi podobno mnenje tudi moderna in socijalna revija „Naši Zapiski“. (Opom. ur.)

474.000 K vsako leto; olomuški nadškof 1.600.000 K letno, olomuška kapitola 264.000 K.

Kaj počne toraj cerkev s tem premoženjem? Kaj počno ti ljudje, stari, neoženjeni, brez otrok, v teh slabih časih, kaj počno s tolikim premoženjem.

„Ne zbirajte zakladov na zemlji“ — mogoče vendar zidajo bolnišnice, vzgojevalnice za pokvarjeno mladino, zavode za reveže in sirotišnice, ali dele to vbogim — ali vsaj stavijo cerkve, dobro plačujejo svoje nižje nastavlence? Ne in ne. Ne zidajo bolnišnic, ne davajo vbogim, ne zidajo niti cerkva in za nižje duhovništvo mora skrbeti država, oziroma njeni davkoplačevalci.

Kaj pa, podpirajo-li morda naše narodne namene, šolsko Matico, drugo češko univerzo, obrambne manjšinske jednote (družbe), šole? Zopet ne. Ti rimski zakrknjenci ne dajo ničesar. Zakaj pa daruje visoko duhovništvo — bodimo pošteno in odkriti — sicer tudi tega ni dosti, kar da — daje za klerikalni tisk. In klerikalni tisk ima, kakor sami menda veste, precej čuden glas, da ne rečem naravnost strahovit. Babinský in Roza Šandor sta bila kavalirja in gentlemana poleg takih duhovniških plačil. Toliko toraj o teh zakladih, ki naj bi bili spravljene v nebesih.

Kaj pa kaj druge dobre lastnosti? Krščanstvo pravi napram antiki: „Dobro, mi smo sklonili dušo ošabnega antičnega človeka, in upeljali smo na svetu ponižnost. Dobro. Kristu se je reklo gospod, Petru Peter, Pavlu Pavel. Sedaj pa poslušate: Vaša škofovska milost, Vaša Eminenca, Najsvetejši Oče.

Ponižnost.

Krščansko je upeljalo napram antiki čistost. Dobro. Imeli smo tu vrsto lepih stvari iz življenja papežov, lahko bi dobili zanimive povesti iz življenja kardinalov, škofov itd. Toraj sama čistost. Bivše njihovo življenje, sedanje življenje prav od zgoraj pa do zakotne kuharice v župnišču, pa do zgodbic menihov in nun, ter še do rubrike v socialnodemokratskem listu „Zopet jeden“ je dokaz vse te čistote naše edino zveličavne Svete Cerkve.

Dobro. Teh dveh lastnostij ni, pogledimo še druge. Ljubezen do sovražnika — prosim Vas, kdaj pa ste še videli kadaj v življenju katoliškega duhovna, da bi ta ljubil svojega sovražnika; nasprotno, večkrat čujemo kaj o maščevanju duhovna, ki sega prav do groba, ali pa še celo dalje, toda o ljubezni do nasprotnika — ni govora! Ravno taka bajka, kot jih ima cerkev več.

Pojdite dalje, ne jedne krščanske dobre lastnosti ne najdete v praksi v tem katolicizmu, ni jednega blagorja ne, k večjem blagor vbogim na duhu — ki pa ni prostovoljen.

Toraj ne krščanstvo, pač pa katolicizem, ne Kristus, pač pa Rim. In to vero propagira

prostovoljno tudi država in vendar mora uvidevati, da tu ne gre za Krista, ne gre za verstvo, temveč, da gre le za kasto rimskih tujcev, da gre za državo v državi, ki se je že tolikokrat zoperstavila naši državi. Nas konfiscira censura, nas zasleduje z obtožbami in procesi, ko bi morala zasledovati ono. Kajti varovati vero bi pomenjalo toliko, kakor imeti željo, da oni, ki jo ima, tudi po njej živi. Zato kličem klerikalcem: Rabite-li vero proti nam, živite-li po njej vendar lahko porečemo državi: Ako hočeš ohraniti krščanstvo, prisili njegove prve glasitelje, da bodo po njem živeli; prej ne odnehamo; le v tem je naš spas, naše verstvo.“

Toda ta dvojstranost, ta razlika govorjenja in mišljenja je poseglo v naše javno, kakor tudi zasebno življenje in ako bolehamo vsled neke bolezni, se ne počutimo zdravi, je ta rak — rana katolicizem, kakor sem že definiral popreje to stanje našega življenja.

Da smo v tem narodu vedno in to v vsakem času in pri vseh panogah našega naroda živa, pekoča in karajoča vest, to je in bodi nalog Svobodne Misli.

T. G. Masaryk.

K njegovi šestdesetletnici.

Videl sem nekoč Masaryka na zelo burnem zborovanju. Njegovi nasprotniki so se zbrali skupaj in so na vsak način hoteli razbiti zborovanje. Razburjenje je rastlo, krik, ropot in šum je polnil obširne prostore in množica je bila kakor razburkano morje. Masaryk pa je stal kakor steber in je z mirnim obrazom gledal množico pred seboj. Le zdaj pa zdaj mu je prešinil obraz oni masarykovski izraz, ki ga je težko označiti.

So ljudje na svetu, ki ne smejo slišati drugega mnjenja, ki so prepričani, da so le njihovi nazori pravi, in naj so ti še tako napačni. Taki so bili oni zborovalci. Zato je vskipela njih domišljavost v sveti jezi, ker niso hoteli, da bi jih kdo motil v njihovi zadovoljnosti. Kakor se neradi gibljejo valovi morja in leže mirno, ako ni vetra. Mirna voda pa zbira pod seboj blato in se usmradi. Zato je treba vetrov in viharja, da se zganejo valovi, da se sperejo bregovi, da se izčisti ozračje.

Takrat se mi je zdelo, da vidim celega Masaryka. Stoji nad množico in govori. Ne govori kakor učenjak, ki prepisuje iz učenih knjig; ne, on govori premišljeno in iz prepričanja, iz njega govori več, nego knjiga, več nego učenost, iz njega govori duh, življenje.

Sila njegovega govora je nenavadna. Govori v kratkih odsekanih stavkih. V par besedah pove več nego drugi v dolgih perijodah. Tuintam ima njegov stavek le dvoje troje besed,

toda drži bolj, ko vsi dolgi dokazi. Njegov štil je brez vsake ornamentike, je kakor skala na morskem bregu, izprana od valov.

Tuintam preide naenkrat v popolnoma domačo govorico n. pr.: In zdaj si pomislite, kaj to pomeni . . . S tem nehoti vzbudi pozornost na važno točko v svojem govoru. A Masaryk ne govori samo z besedo; tudi njegov glas je nekaj posebnega: je nekako rezek in osoren. Ako pri tem gledate na njegov obraz, morete na njem videti odločnost in prepričanost.

Iz njegovih očij čutite globokost misli, predarjenost, preciznost. Ako pogledate Masaryka na sliki Švabinskega, vidite njegovo roko, ki — tudi govori. On ne maha z rokami po zraku, niti je ne drži v žepu, njegova gesta je tako izrazita, da vam dopolni mnogo tega, kar bi morda sicer ne čutili iz njegovih besed. Te geste so popolnoma refleksivne, zato so naravne in govore ob jednem z besedami.

Zato je velik užitek poslušati Masaryka in ni čuda, da ima vedno in povsod mnogo poslušalcev, naj bo že na univerzi ali na javnem predavanju, ali na političnem shodu.

Sila in prepričevalnost govora je bila ona moč, ki je vodila Masaryka do zmage in je uveljavila njegove nazore tudi v slojih, kamor niso segle njegove knjige. Ta sila in prepričevalnost pa je mogla priti le iz velike notranje sile iz *globokega prepričanja* in delo, ki ga je pod težkimi pogoji vršil prof. Masaryk, je moglo izhajati le iz *velike ljubezni do resnice* in iz edinega vzvišenega namena: služiti in koristiti s to resnico narodu in človeštvu.

Celo Masarykovo življenje, odkar je začel javno delati v svoji domovini, je bilo kakor ono burno zborovanje. Neprestan boj. Vsak njegov nastop je prinesel nekaj novega, zato je budil odpor, boj, prepir — toda to je bilo zdravo, ujasnili so se nazor, izčistilo se je ozračje, odpadali so stari maliki in dvignila se je nad njimi nova vera živih vzorov, dela in življenja.

Kakor steber je stal Masaryk v teh bojih, neomajan, repremičen. Valovi in viharji so divjali in tulili ob njem pod njim in nad njim — toda on je stal. Stal in gledal boj valov. Videl je, kako se bolj in bolj čistijo valovi, bolj in bolj se jasni ozračje. Videl je tudi, kako se dvigajo ob njem novi stebri, novi temelji.

Masaryk ni učitelj, ki bi hotel, da capljajo njegovi učenci slepo za njim. Ne. „Nolli iurare“ je pri njem stalno. On zahteva le temeljitosti in premišljenosti.

Zato Masaryk ni podal kake sistematične filozofije, ali kakega filozofičnega sistema, niti ni ustanovil kako filozofsko šolo. Toda čas ravno ni potreboval filozofskih sistemov in filozofskih šol, potreboval je filozofije življenja, smer mišljenja — in to mu je dal Masaryk. Toda filozofija je šla med ljudstvo že pred

Masarykom: le pomislim, kako so bili popularni: Strauss, Büchner, Stirner, Häckel . . . Ampak v tem je ravno Masarykov pojav zelo podoben nastopu Sokrata. Masaryk je nastopil proti enostranosti in meglenosti, ki je bila znak dobe. Z odločno besedo je pokazal: to sprejmemo, tega ne sprejmemo.

Ob času, ko je vladala na eni strani verska indiferentnost, na drugi nejasnost in ateizem, je hotel prinesiti Masaryk med ljudstvo zdrav življenjski nazor, zdravo, filozofsko utemeljeno naziranje na svet in življenje. Bila je to potreba časa.

Značilno je, da je bil, kakor Sokrat, tudi on obdolžen, da kvari mladino, da škodi narodu in dolžili so ga — brezboštva. Tudi, ko bi bilo še v navadi, bi mu bili morda dali piti strup, tako vsaj si je menda želelo onih 308 katehetov, ki so ga tožili pred štirimi leti zaradi brezboštva.*

Toda Masaryk je bil oproščen in je obhajal sedaj pri najboljšem zdravju svojo 60 letnico. Še stoji kot steber. Danes ima za seboj večino češke mladine, upliva s svojim mislečim duhom na razvoj današnje kulture, politike, slovanstva, ima mnogo prijateljev in učencev in med slovansko mladino vidimo danes, da se mu bliža kot svojemu učitelju. To je veselo znamenje dobe. Masaryk kot filozof malega naroda, more ugodno uplivati na kulturni preporod pri nas. Zdi se nam, da je čas zrel, da rešimo slovensko vprašanje.

Za zdaj zanima nas Masaryk le kot verski filozof. Zdi se nam, da je naša dolžnost, da izpregovorimo ob jubileju o njegovih verskih nazorih, ker je v tem oziru zaneslo k nam klerikalno časopisje napačne predsodke in ker se nam zde njegovi verski nazori trezni in zdravi za našo dobo.

* * *

Najprej pa naj podam po „Času“ kratek pregled življenja in dela.

Tomáš Masaryk se je rodil 7. marca 1850 v Hodoninu na Moravi.

L. 1861—63 je obiskoval realko (dva razreda v Hustopečeh).

L. 1864 se je učil na Dunaju ključavničarstva in na Čejčih kovaštva. Hotel pa je, kakor je že prej nameraval, (rokodelstva se je M. učil zato, ker se mu je zdelo predolgo čakati na učiteljsko službo) postati učitelj.

L. 1864 in 1865 je bil „mlad učitelj“ v Čejkovicah. Med tem pa se je začel učiti latinščine, naredil je skušnjo čez prvi razred v Stražnici in je l. 1865 vstopil na nem. gimnazijo v Brnu.

* Kdor se hoče o tem natančneje poučiti, naj si naroči knjigo „Katechetenspiegel“ ki se dobi pri Grosman in Svoboda, Praga, Ferdinandova tř.

L. 1869 je prišel na akad. gimnazijo na Dunaju, kjer je maturiral 1872. Na univerzi dunajski je študiral filologijo in filozofijo in je bil l. 1876 povišan na doktorja filozofije.

L. 1876—1877 je bil na univerzi v Lipskem. Seznanil se je tam z Miss Ch. Garrigue z Brooklyna in se je z njo zaročil.

L. 1878 je šel v Ameriko, tam se je poročil in se je vrnil na Dunaj. Po svoji ženi je prevzel ime Garrigue (T. G.)

L. 1879 se je habilitiral s spisom o samomoru na dun. univerzi. Živil se je s poučevanjem in supriranjem.

L. 1882 je postal izredni profesor v Pragi in je začel predavati na češki univerzi (to leto se je praška univ. razdelila na češko in nemško); l. 1883 je začel izdajati kritičen list „Athenaeum“.

L. 1886 je nastal t. zv. rokopisni boj (boj za kraljedvorski in zelenodv. rokopis); l. 1887 in 1888 dvoje potovanj v Rusijo.

L. 1891 je bil izvoljen kot mladočeški poslanec v drž. zbor za pošumavska mesta Pisek-Domažlice.

L. 1893 je odložil mandat, začel je izdajati „Našo Dobo“ ter se je posvetil literarnemu delu, tako da so l. 1895 izšle knjige: *Česko vprašanje, Naša sedanja kriza, Jan Hus*.

L. 1896 je izšel Karel Havlíček.

L. 1898 *Socijalno vprašanje* (Otázka soc.)

L. 1899 Hilsnerijada.

L. 1900 se je ustanovila samostojna napredna (t. zv. realistična) stranka z dnevnikom „Čas“.

L. 1902 M. predava v Ameriki. L. 1907 drugič.

L. 1906 tožba 308 katehetov zaradi motenja vere. Isto leto verska debata v Kralj. Gradcu (*Inteligenca in vera*).

L. 1907 izvoljen kot poslanec na Moravi za valaška mesta.

L. 1909 je nastopil na obrambo Srbov v zagrebškem procesu; mes. decembra istega leta Friedjungov proces.

* * *

Masarykovo delo je veliko in obširno: deluje kot učenjak, kot znanstvenik-strokovnjak, kot profesor-učitelj, kot redaktor, politik in poslanec. Njegova marljivost in vstrajnost je vzgled delavnega moža. Njegova glavna dela so sledeča:

O hipnotizmu (živalskem magnetizmu). Psihologična razprava. Praga 1881.

Der Selbstmord als Massenerscheinung der modernen Civilisation. Dunaj 1881.

Račun negotovosti (Wahrscheinlichkeitsrechnung) in *Humova skepsa*. Historičen uvod

v teorijo indukcije. Praga 1883. Nemški prevod na Dunaju 1884.

Blaise Pascal, življenje in filozofija. Praga 1883.

Teorija zgodovine po principih T. H. Bucklea. Praga 1884.

O studiju pesniških del. Praga 1881.

Temelji konkretne logike. Razdelitev in sestava ved. Praga 1885. Nemški prevod izpopolnjen od avtorja: Versuch einer concreten Logik. Na Dunaju 1886.

O študiju pesniških del. II. Del. Doneski k est. oceni rokopisov kraljedv. in zelenodv. Praga 1886.

Slovanske studije. Slovjanofilstvo Ivana Vas. Kirjejevskoga. Praga 1889.

Naša sedanja kriza. Padec staročeške stranke in začetek novih smerij. Pr. 1895.

Na kako stališče se postavljalo v naj-novejši dobi socialisti napram etiki. Praga 1896.

Socijalno vprašanje. Kr. Vinogradi 1898.

Mnogoženstvo in jednoženstvo. Praga 1899.

Hus češkemu studentstvu. Praga 1899.

Potreba revidirati polenski proces. (Hilsnerijada) 4. izdaje. Praga 1899.

Osem ur dela. Praga 1900.

Naravno in zgodovinsko pravo. Praga 1900.

Naša politična situacija. Praga 1901.

Ideali humanitete. Praga 1901.

Jan Hus. 2 izdaja. Praga 1903.

Dezorganizacija mladočeške stranke. Organizirajmo se k delu. Praga 1903.

V boju za vero. Praga 1904.

Karel Havlíček. Smeri in stremljenja političnega probujenja. Kr. Vin. 1905.

Samomor kot pojav v masi moderne civilizacije. Kralj. Vinogradi 1905.

Narodnostna filozofija najnovejše dobe. Jičín 1905.

Zrcalo katehetom. Praga 1906.

Politična situacija. Opombe k opombam. Praga 1906.

Govor o prorač. debati 20. jul. 1907.

Ameriška predavanja. Chicago 1907.

Za svobodo vesti in pouka. Praga 1908.

Veda in cerkev. (Wahrmundova afera). 1908.

O alkoholizmu. 2. izdaja. Praga 1908.

Česko vprašanje. 2. izd. Praga 1908.

Potreba napredne politike. Melnik 1908.

Takozvani veleizdajalski proces v Zagrebu. Praga 1909.

Student in politika. Praga 1909.

V svojem govoru na večeri v Nar. domu na Vinogradih, ki so mu ga ob njegovem jubileju priredili njegovi prijatelji, je rekel prof.

Masaryk: „Na teh 60 let gledam sedaj kot profesor, napisal sem nekako šele *predgovor glavno vsebino in svoje lastne besede* moram sedaj v miru šele napisati.“

In končal je svoj govor z besedami: Ako hočem vam izdati svoje najbolj skrite plane življenja, potem vam moram povedati, da sem se namenil in da sem še namenjen *vzdržati vsaj do 80 let*; v tem času napišem še, kar mislim in potem dam vam mir.“*

V najkrajšem času izide novo delo Masarykovo: *Ruska revolucija*.

Videli smo življenje in delo Masarykovo. Videli smo, da je zelo obširno in vsestransko. Očitano se je Masaryku, da se spušča tudi na polja, ki ne spadajo v njegovo stroko. Toda Masaryku je šlo pred vsem za to, da vzbudi zanimanje za važno vprašanje in skušal je ob enem podati svoj načrt, kako bi se dalo vprašanje razrešiti. Tri važna vprašanja sedanje dobe je skušal Masaryk temeljito razrešiti: *narodno oz. češko vprašanje, versko in socialno vprašanje*. Za nas je zanimiv posebno kot narodnostni in verski filozof.

(Konec).

THURINGUS:

Zgodovina najznamenitejših meniškikh redov.

Z nemškega prestavil *Fran Stegenšek*.

„Menihi imajo s krokodili in s kugo jedno skupno domovino — Egipt. V prvih stoletjih cerkve niso bili ničesar drugega kot pobožni Aziji in neškodljivi sanjači, ki niso prizadeli nikomur ničesar žalega, razum sebi. Toda razumeli so s prav različnimi in zvitimi sredstvi vplivati na človeško družbo in se vkljub vsem izpremembam Evrope vzdržati na površju. Nakopičili so si bogastva kakor knezi, sprejeli so v svoje naročje cele milijone ljudi. A še več milijonov se je klanjalo njihovi vladi, čeprav so se delali kakor da bi o tem ne hoteli ničesar vedeti. Postavljali so se v bran kraljem, ministrom in celo svojemu vice-bogu v Rimu. Razumeli so v državi in v cerkvi podnetiti take nemire in revolucije, da je neobhodno potrebno poznati njihovo zgodovino, ako se hoče nekoliko razumeti razmere za časa Konstantina v srednjem veku, predvsem pa današnje.

Posvetimo torej nekoliko v to samostansko temo.“

E. J. Weber.

* Kdor hoče natančnejše poznati življenje in nazore prof. Masaryka, temu priporočamo: J. Herben: T. G. Masaryk. Grosman in Svoboda. Praga 1910. C. 1 K. — É. Štern: Názory T. G. Masaryka. 70. vin. Istotam.

Predgovor.

Ni potreba posebej dokazovati, da je glede časovnih razmer popolnoma umestno, če podam „Zgodovino meniškikh redov.“

Menihi zopet dobivajo v posest zemljo in samostane, ki so jih morali pred nekolikim časom opustiti — a to pravnim potom! Vsakemu pa, ki opazuje te stvari brez predsodkov, se usili vprašanje: Je-li to prav ali ne da se menihom zopet odpirajo samostanske celice?

Odgovarja-li to razumnim zahtevam dobe? Je-li to prijeten pogled, če smejo srednjeveške pošasti zopet strašiti, kakor jim ljubó?

Naj nam govori zgodovina! Trdno stoje njeni nauki! Njene gromovite besede se še ni so polegale.

Za časa reformacije velikega cesarja Jožefa se je porabilo precej črnih in precej peres se je polomilo, ko se je pisalo o samostanih menihih in nunah. V dobi, ko se je radikalno iztrebljalo samostansko seme, se je pisalo manj, ker je bilo na dlani ležeče, da se stvar razume sama po sebi. Toda odkar so se mase — in to je dogodek svetovnega pomena — nasesale retrogradnih teženj, se zdi, da se skuša tudi drugod posnemati ta pojav. Samostanski duh straši povsod. Mi Nemci lahko pregledamo vsa ta retrogradna gibanja, če slišimo naprej našega Blücher-ja — toda če že tudi kute kriče: naprej, kateri Nemec, ki je pravega razuma in ki mu je njegova domovina pri srcu, bi tu ne zavpil: Nazaj! Nazaj čez Alpe!

Tako je pisal E. J. Weber pred nekoliko leti. Njegovo delo „Die Möncherei“ v treh zvezkih, je jedno izmed najboljših nemške literature.

Podpisani je mnogo sprejel iz te knjige v svojo „Zgodovino“ v upanju, da se bo mogoče v marsikomu vzbudilo zanimanje, omenjeno knjigo študirati. Ne zadostuje ako se jo le prebere. Natančneje je opisal samostansko življenje Helyot v 8 in von Mussuw v 10 zvezkih. Toda kdo ima toliko časa in voljo, da bi bral ta obsežna dela?

Pisatelj „Zgodovine“ je skušil podati sliko meništva v luči historičnega razvoja in sicer s posebnim ozirom na naš narod. Skušil je podati za našo dobo naj znamenitejše na kratak, pregleden in razumljiv način. Da bi se mu posrečilo!

Thuringus.

I. Uvod.

Začetek meništva. Zapad.

1. Rodopisne bajke.

Kapucin Jakob Boulduc, ki je j. 1626 izdal v Parizu knjigo: Resnični značaj cerkve od začetka sveta do časov Mojzesa“, pravi, da se

je Enos, sin Seta, prvi posvetil meniškemu življenju. Dokazuje, da pojm Nephilim vsebuje obrazno predstavo velikana starega zakona, velikana v pobožnosti — meniha — otroka božjega.

Praded Adam, ki je od začetka v raju dolgčas prodajal, siromak sam, brez Eve in otrok, brez mesenih jedi pri samih jabolkih, ki so prišla potem človeškemu rodu ravno tako drago kakor kute — ta častiti praded vendar ni mogel postati prvi menih! Za božjo voljo, kdo bi pa potem bil poskrbel za potomstvo? Sinovi Setovi pa so preradi poslušali, kako sta jim Adam in Eva v dolgih zimskih večerih stikala blaženo življenje v raju, pred svojim padcem. In poskusili so zopet poklicati v življenje to prečisto, prvotno stanje.

In šli so tja v samoto, posvetili so se gospodu, živeli so sveto kakor angelji, v sami molitvi. Prepevali so psalme in pri tem tudi prav pridno delali z rokami. Z jedno besedo — postali so menihi.

Sin Enosa, Kainan, je zapustil samotarsko življenje. Šel je v mesta, da bi tankaj oznanjal ljudem pokoro. On je tudi postavil na svet prvega minorita. In ta je takoj začel beručiti. — Ko so pa postali kapucini s svetom in z njenimi hčerkami preveč zaupni, jih je Henoh reformiral. Ko pa je tega moža poklical gospod k sebi, je delo njegove nadaljeval Noeh.

Najznamenitejši reformator pa je bil vesoljni potop.

Preblagi kapucin pač ni pomislil, da pač nihče ne bo njegovim menihom visoko v čast štel, če so živeli pred vesoljnim potopom. Ravno tako mu je tudi ušlo, da je pač čisto izključeno, da bi bili menihi tudi kedaj v zvezi z Noetovo rodbino, v kateri so bili vsi oženjeni in omoženi. Seveda potem že, če bi jih spremenili v četveronožce, ptiče črviče ali ribe za ono dobo, da so se bile vode zopet polegale.

Toda Boulduc se ne da kar tako speljati na led.

Po vesoljnim potopu se je najbolj zavzel za to stvar Sem, ki je postal oče vseh otrok Hebena. Njegovo samostansko ime je bilo Saturnus. Odtod bajka o njegovem skepljenju. In baje je jedel tudi svoje lastne otroke.

Melhizedek, Nimrod, Ninus, Hiob in Abraham so bili predstojniki v redovih. Abraham je profete in njih otroke združil v prvem viteškem redu. Jožef pa je bil, ki je dobil prvi redovniško verižico — od Faraona.

In tako se je vzdržal ta red do časa Elije, ki je ustanovil red Karmelitov, vkljub vsem hudim uram, spremembam in vsemu preseljevanju. Sila in moč redovništva ima svoj izvor v bogu. Zato se bodo tudi izpolnile besede Jezusove: „da bo pri nas ostal do konca dni“. To je nazor Boulduc-ov!

Ves karmelitski red, ki je nastal še le v 13. stol., hoče izkati, kakor je znano, svoj začetek že pri Eliji. In radi tega se je tudi zapel v 16 let trajajoč proces z Bazilijanci v Trojani na Siciliji, ki Eliji niso hoteli natakiniti karmelitske kute.

Hieronymiti — poroditev 14. stol. — izvaja svojo začetek od profetov. Drugi zopet, ki hočejo biti bolj skromni, pa od sv. Marte.

Samoumevno, da ne more biti drugače, nego da sta bila Janez Krstnik in Kristus meniha, Marija pa nuna!

Celo Bellarmin, znani jezuit in kardinal vidi v zgodovini Henoha, Jezusa in v apostolih prve menihe!

Še l. 1696 je posegel Pavl s sv. Sebastijana, iz reda Janezovega a Deo, v dobo nazaj, ki leži 900 let pred Elijo. Povedal je svetu resnico da je tedaj v dolini Mamre Abraham ustanovil njegov red.

2. Nadloga meništva.

Izraz menih je še le v 4. stol. za časa Konstantina stopil v življenje. Toda temeljni kamen vsemu meništvu je bil že davno položen. In s tem tudi lepi namen: pravno spolnjevanje notranjega človeka, iz katerega klije višja duševna moč in blažena sreča lastna in vsega človeškega rodu. Lepe so te sanje!

Na mesto *samotarjev* stopila so *društva samotarjev* in iz teh so se porodili *redovi* in *samostani*, ki so se razmnoževali kakor seme Abrahamovo.

Posledica samote je bilo novo zlo, ki še ni bilo največje: lenuharjenje. Meniki so delali k večjemu le zase. Da, mnogo potrebuje moč, ki se je odrekel vsemu ugodnemu in se omejil le na najpotrebnejše! V srednjem veku so se malo bolj posvetili delu, toda vedno le in samo v prid svojih samostanov.

Korist njihova za svet je bila redka kakor bela vrana. In kako hitro so se izcimili meniški brati, neposvečenci! Visokočastiti oče je prijetnejšo službo petja in molitve rezerviral za sebe in si dal zato prav dobro plačati.

Najhujše zlo tega premišljevalnega, brezdelnega, pobožnuškarskega samotarenja pa je bil fanatizem, ki je omadeževal krotko Jezusovo vero s krvjo in spremenil jagnje v deročega tigr. K temu se je še pridružila mistika.

Delovali so k temu predvsem ortodokсни teologi, ki so se pulili za najneumnejše verske točke, kjer se je mnogokrat šlo zgolj za prazne besede, ljudje, ki so se zbirali na velikih cerkvenih kongresih, zvanih concilia, in pri tem obsojali v bedo cele milijone ljudi, opustoševali cele dežele, pridigovali upore in skušali podreti prestole. To delo so začele že v prvih stoletjih meniške trupe in dominikani, ki so zažigali

gromade za nevernike. Nadaljevali so ga Frančiškami, ki so celo papeže razglaševali za krivo-verce, če niso verjeli istega kar oni. Dokončevali so pa to opravilo jezuitje, ki so morili — kralje.

Te fanatike, ki bi bili najrajše videli zemljo zapuščeno in ki so vkljub temu pri tem hoteli poučevati celi svet, te ljudi, ki so se kar tlačili, če je bilo treba zasesti kako cerkveno mesto, te pobožne dušice, ki so dajali dobre svete nunam in tudi drugim damam sveta, da bi pomirili njihovo vest, ki bi se jih bili morali ogibati bolj ko hudiča — nje je spremljal vedno in povsod njihov meniški in samostanski duh. Škofje in papeži, ki so bili izvoljeni iz njihove sredine, ti so ostali vedno menihi kakor župniki, šolski učitelji in oznanjevalci vere v zapadni Indiji, ki so tja prihajali iz samostanov. V zgodovini papežev so bili najvladoplehnejši, najkrutejši in najhujši baš ti, ki so v kuti nastopili sv. prestol, z izjemo obeh Frančiškanov: Siksta V. in Klementa XIV. Ta dva sta vedela, da svet in cerkev ni samostan, papež ne opat in kralji ne menihi.

Najvišji cilj menišтва je bil — z zemlje z iztrebiti ljudi. In na ta način so postali menihi sveti satani za svojo osebo in za celo človeštvo.

V plačilo pa so imeli, da so jih cela stoletja smatrala za svetnike. In občudoval jih je ves narod in visoka in nizka sodrga.

(Konec.)

RAZNO

Svobodna Misel (I. IV.) se je vsled nepričakovanih ovir zakasnela. Radi tega bo sedaj izšla tolikokrat v 2. številkah, da se dopolni število k razmerju mesecev. Somišljenike pa pozivljamo, da store svojo dolžnost, da Svob. Misel širijo **pa da tudi poravnajo naročnino.**

Referat „Moralna Svobodne Misli“ je poročevalec na shodu moral radi pomanjkanja časa znatno krajšati. Tu pa ga priobčujemo v celoti.

Popravek. Str 5, 19 vrstce zgoraj na levo čitaj mesto „izdatkov“: „prejemkov“.

Konsekvenca. Ob času, ko je Rim z vsemi silami začel boj proti slovanski bogoslužbi v Istri in drugod na jugu naše države, je začel isti Rim svojo propagando na Ruskem pod vodstvom škofa Sze-tickega in sicer je skušal pridobiti zase posamezne cerkvene občine z obljubo, da jim pustí obred in vso božjo službo nedotaknjeno, samo, da priznajo papeža oz. katoliško cerkev. Tam bi se torej smelo slovanski moliti, v Istri pa ne. Seveda toliko časa dokler bi se Rimu zdelo.

Na mejo. „Slovenec“ se jezi nad Ciril-Metodovo družbo, da baje pošilja na mejo „Svobodno Misel“. Na mejo pošilja časopise le društvo „Prosveta“. Mogoče je med temi časopisi tudi S. Misel. Kaj to klerikalcem mar. Ali mi proteštiramo, če je med njimi Bogoljub. Naš časopis je prav tako slo-

venski, kakor vsi klerikalni, domišljamo si pa, da stoji kulturno in narodno višje od njih. Ali morda mislite, da bo klerikalizem mejo rešil!

Cirilmetodarija. Slovenski klerikalci so napadli našo šolsko družbo. Ko se jim je to očitalo, so rekli: ne, mi nimamo nič proti družbi, ampak samo proti podružnicam. Cirilmetodarijo hočemo uničiti. Spomnili smo se pri tem na oni srednjeveški način ubijanja ljudi, ko je krščansko katoliška cerkev izročala ljudi posvetni oblasti, da jih kaznuje „brez preliivanja krvi“. Hinavstvo nekdanj in sedaj. Ob enem omenjamo, da ni lepo, ako na ljubo klerikalnim hujskačem, upogibamo svoj narodni tilnik. Samo po sebi je razumljivo, da so cirilmetodove šole konfesijonelne, kakor vse druge. Tega ni bilo treba dokazovati. Ako je priletela klerikalna klofuta, ni bilo treba dokazovati: saj smo pobožni, saj smo verni, saj smo pridni, kakor to dela otrok pred parkljem. Ampak bilo je čas prijeti klerikalnega falota za vrat in reči: kaj te briga, izdajalec, kako mi rešujemo svoj narod? Ali smo mi kdaj zahtevali od klerikalcev račun od pozicij, ki smo jih izgubili zaradi njih? O tem bo pisala bodoča slovenska zgodovina. Klerikalizem na meji nas ne ubija manj, nego tujstvo.

Somišljeniki, širite „SVOBODNO MISEL“; pridobivajte novih naročnikov; pošiljate nam naslove tistih, o katerih mislite, da bi se na list naročili.

SVOBODNA MISEL

izhaja vsak mesec

in stane za Avstro-Ogrsko:

na leto - - - - - K 3.—

polletno - - - - - K 1.50

izven monarhije:

na leto - - - - - K 4.—

Na željo se „SVOBODNA MISEL“ pošilja tudi v zaprtem pismu, kar stane 5 kor. na leto.

Knjigarne in komisijonarji dobe znaten popust.

Izdaja konsorcij „Svobodna Misel“. — Redaktor L. Lotrič. — Tisk. Dyk a Ryba, Praga-Vršovice